
Τμήμα/ Π.Μ.Σ

Διεθνών Ευρωπαϊκών
και Περιφερειακών Σπουδών

Κατεύθυνση

Διεθνείς Σχέσεις
& Στρατηγικές Σπουδές

Επιβλέπων Καθηγητής

Δημήτρης Καιριδής

Η
επανάσταση
της Γερμανίας
25
χρόνια μετά.

Πολιτικές,
Κοινωνικές
και
Οικονομικές
διαστάσεις

Κορνηλία Καρθάτη

ΑΜ: 1212Μ021

ΑΘΗΝΑ

ΜΑΙΟΣ 2015

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	σελ 2
Ιστορικά	σελ 5
A) Η πολιτική κουλτούρα στην επανενωμένη Γερμανία	σελ 7
Η διαδικασία κοινωνικοποίησης στη Δυτική Γερμανία	σελ 8
Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης στην Ανατολική Γερμανία	σελ 9
Μοντερνισμός και υλιστικές αναζητήσεις - Μεταμοντερνισμός και μεταϋλιστικές αναζητήσεις	σελ 10
Προσέλευση στις κάλπες	σελ 12
Παραδοσιακές διαμάχες στον πολιτικό χώρο	σελ 15
Εκλογική συμπεριφορά στην επανενωμένη Γερμανία	σελ 18
Τα κόμματα της ‘ανατολικής’ και της ‘δυτικής’ Γερμανίας	σελ 21
Κομματική ταύτιση	σελ 25
Τα άκρα	σελ 27
B) Η γερμανική κοινωνία	σελ 29
Διαφορετική αφήγηση της ιστορίας	σελ 30
Διαφορές στην καθημερινή κουλτούρα	σελ 32
Τόσο κοντά - τόσο μακριά	σελ 36
Ταυτότητα	σελ 37
Αντιλήψεις	σελ 38
Θεσμικά μοσχεύματα	σελ 39
West isn’t always best	σελ 42
Ostalgie	σελ 46

Γ) Οικονομία	σελ 48
Ένα κοινωνικό πείραμα	σελ 48
Πακέτα βοήθειας προς τα ανατολικά κρατίδια	σελ 51
Treuhand	σελ 53
Ανεργία	σελ 53
Έλλειμμα στην παραγωγικότητα	σελ 56
Κατασκευαστικός τομέας	σελ 57
Ο τομέας των υπηρεσιών	σελ 57
Ο πληθυσμός γηράσκει και συρρικνώνεται	σελ 58
Οι συνθήκες διαβίωσης στα παλιά και στα νέο ομόσπονδα κρατίδια	σελ 59
Χρέος ανά νοικοκυριό και κόστος διαβίωσης σε ανατολική και δυτική Γερμανία	σελ 62
Με άλλα λόγια	σελ 63
Για το μέλλον	σελ 63
Συνθήκες διαβίωσης 25 χρόνια μετά την επανένωση	σελ 64
Επίλογος	σελ 68
Βιβλιογραφία	σελ 70

Εισαγωγή

Τη βραδιά της 9^{ης} Νοεμβρίου του 2014, η Φιλαρμονική του Βερολίνου θα έπαιζε για έναν ξεχωριστό σκοπό, αυτόν της 25^{ης} επετείου από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου. Με τον ίδιο τρόπο είχε γιορτάσει το γεγονός και τότε, την Κυριακή της 12^{ης} Νοεμβρίου του 1989 που επέλεξε να πραγματοποιήσει δωρεάν παραστάσεις προς τιμήν των επισκεπτών από την Ανατολική Γερμανία. Τα νέα διαδόθηκαν τάχιστα και ενώ πολλοί είχαν περάσει τα προηγούμενα βράδια τους στοιβαγμένοι στα αυτοκίνητά τους, έσπευσαν από νωρίς να εξασφαλίσουν θέσεις, δημιουργώντας ατελείωτες ουρές έξω από τον συναυλιακό χώρο. Υπό τη διεύθυνση του Daniel Barenboim θα απολάμβαναν το Πρώτο Κονσέρτο για Πιάνο και την 7^η Συμφωνία του Μπετόβεν, του οποίου η μουσική προκρίθηκε ούτως ή άλλως ως η καταλληλότερη για τη δεδομένη ιστορική συγκυρία. Έργα αρχετυπικής ισχύος, τα οποία οι μουσικοί, φορτισμένοι συναισθηματικά από το momentum, επανασύστησαν στο κοινό, σε μία ιστορική ερμηνεία που δεν άφησε κανέναν ασυγκίνητο.

Αυτό δε θα λάμβανε χώρα αν ο Günter Schabowski, προβεβλημένη μορφή του Politburo του κυβερνώντος κόμματος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, υπό την πίεση των δημοσιογράφων¹, δεν ανέφερε, εκ παραδρομής στη συνέντευξη τύπου αναφορικά με τους νέους ταξιδιωτικούς κανονισμούς, πως τα σύνορα της Ανατολικής Γερμανίας θα άνοιγαν άμεσα. Ο κόσμος κατευθύνθηκε στο τείχος του Βερολίνου και οι εξελίξεις ήταν αστραπιαίες.

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου και η επανένωση της Γερμανίας αποτελεί μια τομή στη σύγχρονη ιστορία, τόσο στην παγκόσμια όσο και στην ευρωπαϊκή αφού έχει ταυτιστεί στο συλλογικό συνειδησιακό με η λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Μπορεί να μην επέφερε το 'Τέλος της Ιστορίας' όμως μετά απ' αυτό το γεγονός, τίποτα δε θα έμενε ίδιο.

Αποτελεί τομή στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία αφού ενοποίησε το μεγαλύτερο πληθυσμιακά κράτος στην καρδιά της Ευρώπης, την επονομαζόμενη ατμομηχανή της

¹ <http://blogs.wsj.com/brussels/2014/11/05/the-fourth-man-who-prompted-the-fall-of-the-berlin-wall/>

Ευρώπης, που σύντομα θα καθίστατο η μεγαλύτερη της οικονομία, δικαιώνοντας τον χαρακτηρισμό που της αποδόθηκε ως πολύ μεγάλη για την Ευρώπη αλλά πολύ μικρή για τον κόσμο.

Η εξέλιξη αυτή άλλαξε τις ισορροπίες στην Ευρώπη και αυτό φάνηκε και από τις αντιδράσεις των Ευρωπαίων ηγετών (Θάτσερ, Μιτεράν) πριν την επανένωση και τις παρασκευαστικές ή όχι και τόσο προσπάθειες για την αποτροπή του εγχειρήματος. Αλλά και μετά την ευόδωσή της, με την ΟΝΕ να αποτελεί άλλη μία γαλλικής έμπνευσης μεθόδευση για να ενταχθεί η επανενωμένη πια Γερμανία (και η οικονομία της που συνιστούσε τη βασική απειλή) σε ελεγχόμενα πλαίσια όπως συνέβη και με τη λήξη του Β'ΠΠ, με τους προπομπούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ταυτόχρονα, η επανένωση των δύο Γερμανιών συνεπαγόταν τη μετάβαση της Ανατολικής Γερμανίας από ένα σοβιετικό καθεστώς, ανελεύθερο, απολυταρχικό, κεντρικού σχεδιασμού σε δημοκρατικό, με ελεύθερη αγορά και αποδοχή των δυτικών αξιών. Αυτή η μετάβαση που είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ως διαδικασία *per se*, ταυτόχρονα διαφέρει από την πορεία των υπόλοιπων πρώην σοβιετικών χωρών της ανατολικής Ευρώπης που κλήθηκαν να πραγματοποιήσουν αυτή τη διαδικασία μόνες τους. Στην Ανατολική Γερμανία η μετάβαση έγινε υπό καθεστώς επιτήρησης ή κηδεμονίας αφού προσαρτήθηκε στη Δυτική Γερμανία η οποία ανέλαβε σε μεγάλο βαθμό τη χρηματοδότηση για τον εκσυγχρονισμό του κράτος, φθάνει αυτός να συνέβαινε κατ' εικόνα και ομοίωση της δυτικογερμανικής ορθοδοξίας. Στην ουσία επρόκειτο ένα μοναδικό κοινωνικό πείραμα.

Ο απολογισμός μιας τέτοιας διαδικασίας είναι σχετικός και εν μέρει άπτεται των στόχων που τέθηκαν στο ξεκίνημά της. Ωστόσο μία πολιτική διαδικασία, είναι δύσκολο να μην εμπλέκει υπερφίαλη στοχοθεσία συνδεδεμένη με ψηφοθηρική ιδιοτέλεια. 'You campaign in poetry, you govern in prose' έλεγε ο Mario Cuomo και σύμφωνα με τις εξαγγελίες των υποψηφίων στις πρώτες ελεύθερες εκλογές της ανατολικής Γερμανίας, οι δύο χώρες θα εξίσωναν το βιοτικό τους επίπεδο μέσα στα επόμενα χρόνια. Το εγχείρημα αποδείχθηκε δυσκολότερο του αναμενόμενου. Και ο λόγος δεν ήταν μόνο η οικονομία.

Έτσι, θεωρώντας πως θα μπορούσε κανείς να αποκτήσει μία ολιστική θεώρηση της σημερινής πορείας του εγχειρήματος και να αντιληφθεί κατά πόσο είναι εν τοις πράγμασι επανενωμένη η Γερμανία, θα εξεταστεί η πολιτική της κουλτούρα και η γερμανική κοινωνία ως προς το κατά πόσο αυτές οι δύο είναι ενιαίες και τέλος η οικονομία της, για να διαπιστωθεί σε τί βαθμό έχει επέλθει σύγκλιση.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η διαίρεση διήρκησε σχεδόν 40 χρόνια και η ιστορία τους ως επανενωμένο κράτος δε μετρά περισσότερα από 25 χρόνια ζωής, και στους τρεις τομείς φαίνεται πως θα χρειαστούν αρκετά ακόμη χρόνια - όχι για να επέλθει εξίσωση αφού πάντα θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των διαφόρων περιοχών κάθε χώρας - αλλά για να επέλθει σύγκλιση τέτοια, ικανή να επιτρέπει στους ίδιους να αισθάνονται πως η Γερμανία είναι ενιαία.

Ιστορικά

Το 1945 ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος (Β'ΠΠ) τελείωσε και στη διάσκεψη του Πότσδαμ που τον ακολούθησε, οι τέσσερις νικήτριες δυνάμεις, οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Ρωσία κατήχησαν την ηττημένη Γερμανία σε τέσσερις κατοχικές ζώνες. Παράλληλα συστάθηκε το Συμμαχικό Συμβούλιο Ελέγχου το οποίο ανέλαβε κυβερνητικές αρμοδιότητες ενώ οι ανατολικές περιοχές τέθηκαν υπό Σοβιετική διοίκηση (Beckers 2007: 3). Πέραν αυτού οι τέσσερις νικήτριες δυνάμεις αποφάσισαν ότι η αποναζιστικοποίηση, η αποστρατικοποίηση και η οικονομική αποκέντρωση ήταν απαραίτητες για τη Γερμανία ενώ συμφώνησαν πως οι Γερμανοί έπρεπε να 'επανεκπαιδευθούν' στη βάση των δημοκρατικών ιδεωδών.

Συν τω χρόνω, ωστόσο, οι δυτικές οικονομικές ζώνες απομακρύνθηκαν κυρίως επειδή η Σοβιετική Ένωση εξανέμισε τη γερμανική βιομηχανία με τη μορφή επανορθώσεων. Οι αυξανόμενες εντάσεις μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και των δυτικών Δυνάμεων στα οικονομικά και πολιτικά ζητήματα κατέληξε στην άρνηση της πρώτης να συμμετάσχει στο σχέδιο Μάρσαλ και το 1948, οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία θα απαντούσαν ενώνοντας τις ζώνες κατοχής τους. Το 1949 η καπιταλιστική και δημοκρατική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας² (ΟΔΓ) αποτελεί γεγονός και οι Σοβιετικοί, δυσαρεστημένοι με αυτή την εξέλιξη, αποχωρούν από το Συμμαχικό Συμβούλιο Ελέγχου δημιουργώντας στη Σοβιετική Ζώνη τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας (ΛΔΓ).

Μεταξύ 1950 και 1961 σχεδόν 3,6 εκατομμύρια Γερμανών πολιτών μετανάστευσαν από τη ΛΔΓ προς την ΟΔΓ (Ziebarth/Wagner 2013: 7). Για να σταματήσει τη μαζική έξοδο, το καθεστώς της ΛΔΓ στις 13 Αυγούστου του 1961, άρχισε να ανεγείρει το 155 χιλιόμετρα σε μήκος και 3.6 μέτρα σε ύψος τσιμεντένιο "Τείχος του Βερολίνου" γύρω

² Συμβατικά στο εξής οι εκφράσεις 'ανατολικά κρατίδια,' νέα (ομόσπονδα) κρατίδια' αλλά ακόμη και 'ανατολική Γερμανία' θα αναφέρονται στη γεωγραφική περιοχή που ταυτίζεται με την ΛΔΓ πριν το 1990, παρότι θα αναφέρεται σε έτη που έπονται της επανένωσης. Αντίστοιχα για την ΟΔΓ.

απ'το δυτικό Βερολίνο³, το οποίο αποτελούσε ένα νησί περιβαλλόμενο από την επικράτεια της ΛΔΓ, αλλά ανήκε στην ΟΔΓ. Πριν την ανέγερση του Τείχους, ήταν ένας δημοφιλής ενδιάμεσος σταθμός για όσους σκόπευαν να μεταναστεύσουν στη Δυτική Γερμανία, που ως συνήθως εγκαθίσταντο εκεί που ζούσαν φίλοι και συγγενείς τους.

Έξω από το Βερολίνο και γύρω από την υπόλοιπη επικράτεια της ΛΔΓ, ανεγέρθη ένα φυσιογνωμικά διαφορετικό αλλά τεχνικά παρόμοιο γερμανο-γερμανικό σύνορο. Διέτρεχε την περιοχή από την Βαλτική Θάλασσα μέχρι την Τσεχοσλοβακία και αντιπροσώπευε το σύνορο του “σιδηρού παραπετάσματος”. Αυτό το τείχος αποτελούνταν μόνο εν μέρει από τσιμέντο αλλά κυρίως από μεταλλικούς φράχτες, σύρματα, συναγερμούς κ.α. Γύρω απ' το Τείχος, η 500 μέτρων πλάτους προστατευτική λωρίδα ή “Schutzstreifen” ήταν υπό αυστηρή επιτήρηση όπως και η απαγορευμένη ζώνη ή “Sperrzone” πλάτους 5 χιλιομέτρων. Περίπου 300.000 στρατιώτες της ΛΔΓ επόπτευαν το Ανατολικό-Δυτικό Γερμανικό σύνορο, γνωστό και ως ‘αντιφασιστικός προμαχώνας’ ή “Antifaschistischer Schutzwall” από τους επισήμους της ΛΔΓ (Ziebarth/Wagner 2013: 7)

Για 28 χρόνια, από το 1961 μέχρι το 1989 το Τείχος του Βερολίνου λειτούργησε ως σύνορο μεταξύ των δύο Γερμανιών. Αποθάρρυνε τη μαζική μετανάστευση μεταξύ των δύο κρατών παρότι, μόνο πάνω από το Τείχος του Βερολίνου προσπάθησαν να δραπετεύσουν 5000 πολίτες της ΛΔΓ . 100 με 400 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους στη διάρκεια αυτής της προσπάθειας (Ziebarth/Wagner 2013:7)

Μετά από μαζικές διαδηλώσεις από πολίτες της ΛΔΓ, το κομμουνιστικό καθεστώς αποφάσισε να επιτρέψει τη μετανάστευση προς τη Δύση στις 9 Νοεμβρίου, 1989. Η πτώση του τείχους ήταν απρόσμενη και αναπάντεχη. Σχεδόν 11 μήνες αργότερα, στις 3 Οκτωβρίου 1990, η ειρηνική επανένωση της Γερμανίας επισημοποιήθηκε με την εφαρμογή της Συνθήκης Επανένωσης (“Einheitsvertrag”).

³ η πόλη του Βερολίνου όπως η Γερμανία, διαιρέθηκε σε τέσσερις κατοχικές ζώνες. Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η Σοβιετική ζώνη έγινε μέλος της κομμουνιστικής ΛΔΓ ενώ οι υπόλοιπες ζώνες ανήκαν στην καπιταλιστική ΟΔΓ

Η πολιτική κουλτούρα στην επανενωμένη Γερμανία

Μετά τον Β'ΠΠ, η Γερμανία ήταν στρατιωτικά ηττημένη, πολιτικά κατεστραμμένη, διαιρεμένη σε κατοχικές ζώνες και με την ίδρυση δύο Γερμανικών κρατών οι πολίτες έχασαν κάθε σύμβολο με το οποίο θα μπορούσαν να ταυτιστούν. Σε αυτή την περίπτωση, η γρήγορη ανάπτυξη της κατεστραμμένης οικονομίας απέκτησε ιδιαίτερη σημασία για τη Δυτική Γερμανία. Ακόμη και αν στο ξεκίνημά του χρηματοδοτήθηκε από τους δυτικούς συμμάχους, το 'οικονομικό θαύμα' αποτέλεσε κάτι για το οποίο οι δυτικό-Γερμανοί θα μπορούσαν να υπερηφανεύονται ενώ ταυτόχρονα, η οικονομική αυτή ανάπτυξη σταθεροποίησε το πολιτικό σύστημα.

Η επανένωση των δύο Γερμανιών, ήταν λιγότερο η ανάδυση ενός κοινού πολιτικοοικονομικού συστήματος και περισσότερο η απορρόφηση της ΛΔΓ από την ΟΔΓ, με την πρώτη να υιοθετεί το δυτικογερμανικό πολιτικό σύστημα και να ενσωματώνεται στην καπιταλιστική οικονομία. Το εγχείρημα της επανένωσης ωστόσο αποδείχθηκε δυσκολότερο απ'το αναμενόμενο. Με αυτή, 17 εκατομμύρια ανατολικό-Γερμανών, άπειρων με όρους δημοκρατικού πολιτεύματος, ενώθηκαν με την ΟΔΓ. Μετά από 40 χρόνια δικτατορίας στη ΛΔΓ και 12 χρόνια ναζιστικής καταπίεσης, δεν ήταν ξεκάθαρο πώς θα αντιμετώπιζαν οι ανατολικό-Γερμανοί το νέο πολιτικό σύστημα. Οι πρώτες μελέτες κατέδειξαν ότι ήδη το 1990 υπήρχε ένα εξαιρετικά υψηλό ποσοστό που θεωρούσε τη δημοκρατία ως το κατάλληλο μοντέλο πολιτικής τάξης (Gabriel 2000: 45), ωστόσο το παρόν σύστημα αντιμετωπιζόταν με σκεπτικισμό. Τα δεδομένα υποδεικνύουν πως πάνω απ'το 50% των ανατολικό-Γερμανών είναι διαρκώς δυσαρεστημένοι με τον τρόπο που λειτουργεί το δημοκρατικό καθεστώς (Maier 2000: 167) και ο Gabriel (2000: 46) διατείνεται πως η κριτική της δυτικογερμανικής εκδοχής της δημοκρατίας αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό της πολιτικής κουλτούρας της ανατολικής Γερμανίας. Ενώ οι λόγοι για τους οποίους οι ανατολικό-Γερμανοί τάσσονται αναφανδόν υπέρ της δημοκρατίας δεν ταυτοποιούνται (Maier 2000: 167), η μεγάλη απόσταση σε σχέση με τη δυτικό-Γερμανική δημοκρατία θεωρείται το αποτέλεσμα της διαρκούς επίδρασης μιας διαφορετικής μορφής πολιτικής κοινωνικοποίησης (Westle 1994), της απογοητευτικής

οικονομικής επίδοσης και των απότοκόν τους διαφορών στην προσωπική κατάσταση των πολιτών (Neller 2000, Walz/Brunner 1997).

Παρ'ότι η Γερμανία είναι επανενωμένη εδώ και περίπου 25 χρόνια, το ερώτημα που παραμένει είναι αν οι Γερμανοί, ορμώμενοι από διαφορετικές αφετηρίες, κατάφεραν σε αυτά τα χρόνια της συνύπαρξής τους ως ενιαίο κράτος, να αναπτύξουν μία ενιαία πολιτική κουλτούρα, μία παρόμοια συμπεριφορά απέναντι στο πολιτικό σύστημα ή αυτές παραμένουν σημαντικά αποκλίνουσες.

Με τον όρο 'πολιτική κουλτούρα' αναφερόμαστε σ' ένα μοτίβο κοινών αξιών, πεποιθήσεων, προσδοκιών και συμπεριφορών που σχετίζονται με την πολιτική και το κοινωνικό της πλαίσιο (Sodaro 2004: 255) και συνίσταται στους τρόπους με τους οποίους η πλειοψηφία του πληθυσμού αντιμετωπίζει την πολιτική εξουσία, την κυβέρνηση και την κοινωνία. Αυτές οι αξίες, οι πεποιθήσεις, οι προσδοκίες και οι κανόνες συνήθως σχετίζονται με τις πολιτικές ιδέες και τις κοινωνικές σχέσεις (Sodaro, 256) και διαμορφώνονται μέσω της πολιτικής κοινωνικοποίησης στην οποία υπόκειται το εκάστοτε πολιτικό σώμα (Sodaro, 258). Θα μπορούσε, επί παραδείγματι η πολιτική κουλτούρα να διαμορφώνεται από την κοινωνικοποίηση κατά την παιδική ηλικία, από την εκπαίδευση, από την έκθεση στα ΜΜΕ, από τις ενήλικες εμπειρίες με κυβερνητικές, κοινωνικές και οικονομικές δομές και τις αντίστοιχες επιδόσεις τους.

Δε θα ήταν υπερβολή να ισχυριστεί κανείς πως στη Γερμανία υπάρχουν δύο διακριτές πολιτικές κουλτούρες, μία στην ανατολική Γερμανία και μία στη Δυτική. Το διαφορετικό οικονομικό και πολιτικό υπόβαθρο δημιούργησε διαφορετικά πλαίσια κοινωνικοποίησης, τα οποία με τη σειρά τους, διαμόρφωσαν διαφορετικές αξίες, συμπεριφορές, πεποιθήσεις και προσδοκίες από το πολιτικό σύστημα.

Η διαδικασία κοινωνικοποίησης στη Δυτική Γερμανία

Πιο συγκεκριμένα, στη δυτική Γερμανία, η μεταπολεμική πολιτική κουλτούρα σφραγίστηκε από τον στόχο της δημιουργίας ενός αποτελεσματικού συστήματος ανταγωνιστικών δημοκρατικών κομμάτων. Πέρα απ το σοσιαλδημοκρατικό SPD που

ιδρύθηκε το 1875, μεταπολεμικά, αναδύθηκαν και άλλα κόμματα όπως το φιλελεύθερο FDP και τα χριστιανοδημοκρατικά CDU και CSU που αποτέλεσαν τα κόμματα που διαμόρφωσαν μεταπολεμικά, την πολιτική ζωή στη δυτική Γερμανία. Παρ' όλα αυτά, μετά τον Β'ΠΠ, το 1953 σχεδόν μόνο το 1/2 του πληθυσμού θεωρούσε το δημοκρατικό πολίτευμα ως την ενδεδειγμένη μορφή διακυβέρνησης και αυτό σε μεγάλο βαθμό οφειλόταν στο υψηλό ποσοστό ηλικιωμένων μεταξύ του πληθυσμού. Ήδη τη δεκαετία του 1970' το ποσοστό αυξήθηκε στο 90% (Sodaro, 466). Οι νέες γενιές που είχαν μεγαλώσει μετά τον πόλεμο, βίωσαν μια διαφορετική διαδικασία κοινωνικοποίησης και με τη συμπεριφορά τους δημιούργησαν μια διαφορετική πολιτική κουλτούρα. Οι νέες αντιλήψεις απέναντι στη δημοκρατία παγιώθηκαν με την οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε η δυτική Γερμανία τις δεκαετίες του 1950 και 1960 και το χαρακτηριστικό των επόμενων δεκαετιών αποτέλεσε η πολιτική σταθερότητα, σε μια περίοδο με ευρεία συναίνεση στις πολιτικές και οικονομικές κατευθύνσεις μεταξύ των βασικών πολιτικών κομμάτων και την οικονομική πρόοδο να διαγράφεται στον ορίζοντα.

Η επανένωση περιέπλεξε την οικονομική και πολιτική πραγματικότητα και επέφερε στασιμότητα στην οικονομία. Η νέα επανενωμένη Γερμανία είχε να αναμετρηθεί με δύο διαφορετικά οικονομικοπολιτικά συστήματα αξιών που αποτέλεσαν τη βάση για τις σημερινές διαφορές σε θέματα αξιών, πεποιθήσεων, συμπεριφορών, στάσης ζωής και προσδοκιών.

Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης στην Ανατολική Γερμανία

Η ανατολική Γερμανία είχε διαφορετικό σημείο εκκίνησης από τη δυτική, αφού μέχρι το 1990 λειτουργούσε ως ένα απολυταρχικό σοσιαλιστικό καθεστώς. Μετά τον Β'ΠΠ εξελίχθηκε σε ένα μονοκομματικό σύστημα διακυβέρνησης που μόνο κατεπίφαση προσιδίαζε στο δημοκρατικό. Το 1945 επιτράπηκε να εισέλθουν στον πολιτικό στίβο και πάλι αντιφασιστικά κόμματα και ένας δημοκρατικός-αντιφασιστικός συνασπισμός δημιουργήθηκε μεταξύ KPD, SPD, CDU και LDPD που αργότερα θα συγκροτούσαν το Εθνικό Μέτωπο. Στις αρχές του 1946 το KPD συνενώθηκε με το SPD για να δημιουργήσουν το SED του οποίου η ιδεολογία ήταν μαρξιστική-λενινιστική και

αποτελέσει το κυβερνητικό κόμμα. Τη δεκαετία του 1980 η ανατολική Γερμανία επικεντρώθηκε στην ενδυνάμωση της οικονομίας της, σε ένα στάδιο όμως που η δυτικογερμανική μετρούσε ήδη δύο δεκαετίες επιτυχίας. Στα πρόθυρα της οικονομικής κατάρρευσης πια, στις 18 Μαρτίου του 1990 οι κάτοικοι της Ανατολικής Γερμανίας είχαν για πρώτη φορά τη δυνατότητα να ψηφίσουν ελεύθερα και το SED⁴ που μέχρι τότε ήταν παντοδύναμο μέσω της κυριαρχίας και επιρροής που απολάμβανε επί των άλλων κομμάτων είδε το εκλογικό του ποσοστό να κατακρημνίζεται από το 90% στο 16,45%. Το CDU από την άλλη πλευρά, έλαβε το 40,8% των ψήφων (Beckers, 2007: 10). Τον Αύγουστο η συνθήκη επανένωσης γνωστοποιούσε ότι η ανατολική Γερμανία θα προσχωρούσε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και στις 3 Οκτωβρίου του 1990 η επανένωση θα λάμβανε χώρα επίσημα.

Συμπερασματικά, ανατολική και δυτική Γερμανία υπέστησαν διαφορετικές διαδικασίες κοινωνικοποίησης με τη δυτική να αναπτύσσει ένα πολυκομματικό σύστημα, οικονομικά ισχυρό και την ανατολική, ένα μονοκομματικό αυταρχικό σοσιαλιστικό καθεστώς και την οικονομία της να παραπαίει. Αυτές οι οικονομικοπολιτικές διαφορές ευθύνονται για τις διαφορετικές διαδικασίες κοινωνικοποίησης που παρήγαγαν διαφορετικές αξίες, συμπεριφορές, στάσεις ζωής και προσδοκίες απέναντι στην πολιτική και στο κοινωνικό πλαίσιο εξαιτίας των διαφορετικών εμπειριών σε κυβερνητικό, κοινωνικό και οικονομικό γίνεσθαι. Μπορεί το τείχος να κατέρρευσε εν μία νυκτί, δε θα συνέβαινε όμως το ίδιο με τις αντιλήψεις εκατέρωθεν αυτού.

Εν τέλει, οι διαφορές αυτές θα καθιστούσαν την ανατολική Γερμανία ένα ‘μοντέρνο’ κράτος με υλιστικές ανησυχίες και τη δυτική Γερμανία ένα ‘μεταμοντέρνο’ κράτος με μεταϋλιστικές ανησυχίες.

Μοντερνισμός και υλιστικές αναζητήσεις - Μεταμοντερνισμός και μεταϋλιστικές αναζητήσεις

⁴ μετονομάστηκε σε PDS

Οι θεωρίες του Ronald Inglehart για τον μοντερνισμό και τον μεταμοντερνισμό εξηγούν τις διαφορές της πολιτικής κουλτούρας που παραμένουν μετά την επανένωση θεωρώντας ωστόσο πως η κατάσταση αυτή είναι εφικτό να αναστραφεί.

Για τον Inglehart, η πολιτική κουλτούρα στη Δυτική Γερμανία άλλαξε στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 εξαιτίας της ανάδυσης των μεταϋλιστικών αναζητήσεων. Οι άνθρωποι έπαψαν να αποδίδουν την ίδια σημασία στην οικονομική ασφάλεια και άρχισαν σιγά σιγά να τους απασχολούν θέματα που άπτονται της γενικότερης ευημερίας της κοινωνίας (Sodaro, 266) με κυρίαρχη την προστασία του περιβάλλοντος. Οι αναζητήσεις αυτές, οι μεταϋλιστικές, αποτελούν ίδιον των ‘μεταμοντέρνων’ κοινωνιών και εμφανίζονται σε περιόδους κατά τις οποίες οι μεταβιομηχανικές οικονομίες έχουν αναπτυχθεί. Αυτό συνεπάγεται πως ο τομέας των υπηρεσιών - που αποτελείται από τον τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό τομέα, το εμπόριο και όλων των ειδών καταναλωτικές υπηρεσίες - έχει αντικαταστήσει τη βιομηχανία ως τη βασική πηγή οικονομικής δραστηριότητας (Sodaro 266), το εισόδημα έχει αυξηθεί και το κράτος πρόνοιας μεριμνά για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη του πληθυσμού, τις συντάξεις και άλλων ειδών παροχές. Με την αύξηση των επιπέδων ευημερίας οι άνθρωποι τείνουν να επιδιώκουν μεγιστοποίηση των μη-υλικών αγαθών που συναρτώνται με το ευ ζην (Sodaro, 266, 267).

Ένα στάδιο νωρίτερα, βρίσκεται η θεωρία του μοντερνισμού κατά την οποία ο βασικός στόχος των ατόμων είναι η αύξηση της υλικής ασφάλειάς τους και οι μεταϋλιστικές αναζητήσεις δεν αποτελούν προτεραιότητα. Στη διάρκεια της διαδικασίας εκσυγχρονισμού οι κοινωνίες μετατρέπονται από αγροτικές σε βιομηχανικές και αυτό συνεπάγεται μια αλλαγή στις αξίες και στις συμπεριφορές.

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς πως η Ανατολική Γερμανία σήμερα, βρίσκεται στο στάδιο που βρισκόταν η Δυτική Γερμανία στις δεκαετίες του 1970 και του 1980. Η οικονομία της υστερεί ακόμη σε σχέση με τη δυτικογερμανική και άρα η υλική ασφάλεια αξιολογείται ως προτεραιότητα, ενώ στη δυτική Γερμανία η οικονομική ανάπτυξη των προηγούμενων δεκαετιών, επέτρεψε στους ανθρώπους να αποκτήσουν ευρύτερες ανησυχίες αναφορικά με το σύνολο της κοινωνίας.

Η μετάβαση από τον μοντερνισμό στον μεταμοντερνισμό και κατά συνέπεια η διαδοχή των υλιστικών αξιών από μεταυλιστικές, δε λαμβάνει χώρα εν μια νυκτί αλλά με την εναλλαγή των γενεών, αφού δηλαδή οι νεότερες γενιές αντικαταστήσουν τις προηγούμενες στον ενήλικο πληθυσμό. Η οικονομική ευμάρεια από μόνη της δεν αρκεί για να συμβεί αυτό αφού άνθρωποι που αναθράφηκαν με υλιστικές αξίες, μπορεί να απέκτησαν οικονομική επιφάνεια, συνέχισαν όμως να την αξιολογούν ως προτεραιότητα.

Κατά συνέπεια, μετά από περιόδους οικονομικής ευρωστίας, το αξιακό σύστημα των νεότερων γενεών αναμένεται να παρουσιάζει αποκλίσεις από αυτό των προηγούμενων αφού στα καθοριστικά για την ανάπτυξή τους χρόνια (Inglehart 2000: 4) βίωσαν διαφορετικές εμπειρίες (αναθράφηκαν δηλαδή σε περιβάλλον με δεδομένη οικονομική σταθερότητα το οποίο τους επέτρεψε να στρέψουν την προσοχή τους σε μεταυλιστικές αξίες).

Η οικονομική ανάπτυξη επηρεάζει τη διαδικασία κοινωνικοποίησης η οποία με τη σειρά της δημιουργεί διαφορετικές αξίες και συμπεριφορές, δηλαδή την πολιτική κουλτούρα μιας κοινωνίας. Στην υπό εξέταση περίπτωση, οι διαφορετικές οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις σε ανατολική και δυτική Γερμανία δημιούργησαν διαφορετικές διαδικασίες κοινωνικοποίησης οι οποίες διαμόρφωσαν αποκλίνουσες αξίες και συμπεριφορές, που υπαγόρευαν δύο διαφορετικές πολιτικές κουλτούρες.

Προσέλευση στις κάλπες

Η προσέλευση στις κάλπες παρουσιάζει πτωτική τάση τα τελευταία χρόνια και αυτό αφορά κυρίως τις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και σε μικρότερο βαθμό τις εκλογές των ομόσπονδων κρατιδίων. Οι Γερμανοί επιδεικνύουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ανάδειξη της Bundestag, του ομοσπονδιακού δηλαδή κοινοβουλίου. Τα αίτια αυτής της τάσης δεν οφείλονται τόσο στην απογοήτευση από το γερμανικό πολιτικό σύστημα *per se*, αλλά από τη γενικότερη εξασθένιση του ενδιαφέροντος για την

πολιτική, από τη συνεχιζόμενη εξατομίκευση της κοινωνίας και από την αλλαγή αντίληψης που σημειώνεται αναφορικά με την πολιτική δραστηριότητα⁵.

Μία άλλη αιτία αποτελεί η “παρακμή” των παραδοσιακών εκλεκτορικών σωμάτων των κομμάτων στο δυτικό τμήμα της Γερμανίας καθώς και η αδυναμία του πολιτικού λόγου κομμάτων να ‘αγγίζουν’ τον ψηφοφόρο, γεγονός που καθίσταται ακόμη πιο εμφανές στα νέα ομόσπονδα κρατίδια.

Σε σχέση με τις πρώτες εκλογές μετά την επανένωση, στην περίοδο 1990-2009 η προσέλευση στις κάλπες μειώθηκε κατά 22% στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, κατά 21% στις κοινοβουλευτικές εκλογές των ομόσπονδων κρατιδίων και κατά 10% για τις εκλογές για την ανάδειξη της Bundestag. Η πτώση είναι μικρότερη στα παλιά ομοσπονδιακά κράτη, 15%, 16% και 6% αντίστοιχα αλλά σε κάθε περίπτωση και στα παλιά και στα νέα ομόσπονδα κρατίδια η προσέλευση στις κάλπες ξεπερνά άνετα το 50%. (Zawilska-Florczuk και Ciechanowicz 2011: 39)

⁵ Σύμφωνα με τους κοινωνιολόγους, στο παρελθόν η πολιτική δραστηριότητα γινόταν αντιληπτή ως συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα. Στις μέρες μας, είναι η δημόσια δραστηριότητα που χρησιμοποιείται όλο και πιο πολύ σε αυτό το πλαίσιο.

Voter turnout in elections to the Bundestag in 1990–2009

Election year	Total turnout in Germany	Turnout in the old federal states and western Berlin	Turnout in the new federal states and eastern Berlin
1990	77.8%	78.6%	74.5%
1994	79%	80.5%	72.6%
1998	82.2%	82.8%	80%
2002	79.1%	80.6%	72.8%
2005	77.7%	78.5%	74.3%
2009	70.8%	72.3%	64.8%

Οι εκλογές για την ανάδειξη της Bundestag συνεχίζουν να κινητοποιούν τους

ψηφοφόρους. Πηγή: Zawilska-Florczuk και Ciechanowicz 2011: 39

Η πτωτική αυτή τάση στα νέα ομόσπονδα κρατίδια οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αλλαγή των δημογραφικών δεδομένων, αφού μετά την επανένωση, πολλοί νέοι μορφωμένοι (κυρίως γυναίκες) μετανάστευσαν στη δυτική Γερμανία αλλά και αλλού λόγω των επαγγελματικών προοπτικών που παρουσιάζονται εκεί. Αυτό συνδυασμένο με τα χαμηλότερα ποσοστά γεννητικότητας και το χαμηλότερο έξωθεν μεταναστευτικό ρεύμα που εκδηλώνεται προς την ανατολική Γερμανία (σε σχέση με τα αντίστοιχα των δυτικών κρατιδίων) είναι μερικοί απ'τους λόγους που η ανατολική κοινωνία γηράσκει γρηγορότερα σε σχέση με τη δυτική. Εφόσον οι πιο μορφωμένοι εγκαταλείπουν την ανατολική Γερμανία, ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνίας αποτελείται από ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας που δε μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, γεγονός που προκαλεί απογοήτευση και την πεποίθηση ότι η συμμετοχή τους

στις εκλογές δε θα αλλάξει την κατάσταση Αυτό εξηγεί την χαμηλότερη προσέλευση στις κάλπες στην Ανατολική Γερμανία και τη μεγαλύτερη αποδοχή απόψεων προερχόμενων από τα άκρα του πολιτικού και εκλογικού φάσματος, που κεφαλαιοποιούν τη δυσaréσκεια των πολιτών.(Zawilska-Florczuk/Ciechanowicz 2011: 40)

Παραδοσιακές διαμάχες στον πολιτικό χώρο

Ο πολιτικός χώρος στη Γερμανία παραδοσιακά ορίζεται από δύο μεγάλες διαμάχες: (Lipset/Rokkan 1967) πρώτον: την κοινωνικο-οικονομική διαμάχη μεταξύ ιδιοκτητών και εργατών και (Pappi 1990), και δεύτερον την θρησκευτική διαμάχη που αντιπροσωπεύει την διαμάχη κράτους εκκλησίας (Schmitt 1989). Μετά τον Β'ΠΠ η διαμάχη αυτή αφορά την εκκλησία και τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους (Maier 2003: 17)

Η οικονομικο-κοινωνική διαμάχη μπορεί να μετρηθεί στο ιδεολογικό συνεχές αριστεράς-δεξιάς όπου η αριστερά υποδεικνύει τη θέση των εργατών και η δεξιά τη θέση των ιδιοκτητών. Στη διαδικασία της αυτο-κατηγοριοποίησης οι Γερμανοί τείνουν να τοποθετούνται λίγο περισσότερο προς τα αριστερά παρά προς τα δεξιά⁶. Και στις δύο περιοχές της Γερμανίας ωστόσο, η πλειοψηφία τοποθετείται γύρω από κέντρο του ιδεολογικού συνεχούς με μια μειοψηφία μόνο στα άκρα αριστεράς και δεξιάς.

Ο ιδεολογικός προσανατολισμός εν γένει διαφέρει ανάλογα με την εκπαίδευση και την ηλικία. Πρώτον, η αναλογία των ψηφοφόρων που τοποθετούν τον εαυτό τους στο συνεχές αριστεράς-δεξιάς αυξάνει με την ηλικία (όχι στη Δυτική Γερμανία) και την εκπαίδευση. Δεύτερον, οι δυτικοΓερμανοί άνω των 60 ετών αυτοπροσδιορίζονται ως πιο συντηρητικοί σε σχέση με τους νεότερους συμπολίτες τους, ενώ οι μεγαλύτεροι ανατολικοΓερμανοί τοποθετούνται πιο αριστερά. Και στις δύο περιοχές της χώρας αυτά τα αποτελέσματα προκαλούνται από τον παράγοντα 'γενιά'. Έτσι, ενώ στη Δυτική Γερμανία οι νεότερες γενιές έχουν μεταϋλιστικές ανησυχίες που γενικότερα φορτίζονται

⁶ Οι Γερμανοί είναι εξοικειωμένοι με τις έννοιες 'αριστερά' 'δεξιά' αφού μόνο το 10% των ανατολικοΓερμανών και το 13% των δυτικοΓερμανών αδυνατούν να τοποθετήσουν εαυτούς στο φάσμα του ιδεολογικού συνεχούς (Maier 2003: 17, Jagodzinski/Kühnel 1998)

με αριστερό πρόσημο, οι αριστερές αυτές αξίες είναι απότοκο του παλαιού πολιτικού συστήματος που ακόμη βαρύνει τις επιλογές τους και τους παρείχε υψηλότερη κοινωνική και οικονομική επιφάνεια σε σχέση με αυτή της επανενωμένης Γερμανίας. Και στα δύο τμήματα της χώρας, η αριστερή ιδεολογία απαντάται συχνότερα μεταξύ των μορφωμένων με τους λιγότερο μορφωμένους να ταυτίζονται με πιο συντηρητικές απόψεις⁷.

Οι μετριοπαθείς ιδεολογικές θέσεις είναι πιο δημοφιλείς από τις ακραίες και στις δύο περιοχές της χώρας. Μετριοπαθείς απόψεις εκφράζει το 41% των δυτικοΓερμανών και 48% των ανατολικοΓερμανών ενώ 5% των δυτικοΓερμανών και 8% των ΑνατολικοΓερμανών έχουν ακραίες απόψεις.

Το συνεχές αριστεράς-δεξιάς όπως είναι αναμενόμενο, συνδέεται και με τις ιδεολογικές τοποθετήσεις των κομμάτων. Έτσι, οι ψηφοφόροι του PDS είναι στα αριστερά του ιδεολογικού συνεχούς, κάπως πιο συντηρητικές είναι οι απόψεις των ψηφοφόρων του Bündnis90/Die Grünen (το κόμμα των Πρασίνων) που ακολουθείται από τα SPD και FDP. Σε αντίθεση με αυτά, το CDU/CSU είναι το μόνο κόμμα που τοποθετείται στα δεξιά του κέντρου ενώ οι υποστηρικτές των DVU και NPD τοποθετούνται στην άκρα δεξιά του φάσματος.

Οι θέσεις των κομμάτων δεν θα έπρεπε να αντικατοπτρίζουν μόνο την κοινωνικο-οικονομική διαμάχη. Η αριστερή ιδεολογική τοποθέτηση συμπίπτει με την ιδέα του κρατικού ελέγχου και της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία ενώ η δεξιά ιδεολογική τοποθέτηση υπερασπίζεται περισσότερο στις απόψεις της ελεύθερης αγοράς και της αυτορύθμισης της οικονομίας όμως η δεύτερη μεγάλη διαμάχη στη γερμανική κοινωνία είναι η θρησκευτική. Αν και 77% των δυτικοΓερμανών και 33% των ανατολικογερμανών είναι ρωμαιοκαθολικοί κι προτεστάντες αντίστοιχα, τα επίπεδα εκκλησιασμού είναι χαμηλά. Οι άνω των 60 ετών ωστόσο, νιώθουν μεγαλύτερο δεσμό με την εκκλησία σε σχέση με τους νεότερους και η σχέση αυτή τείνει να μειώνεται όσο αυξάνεται το μορφωτικό επίπεδο.

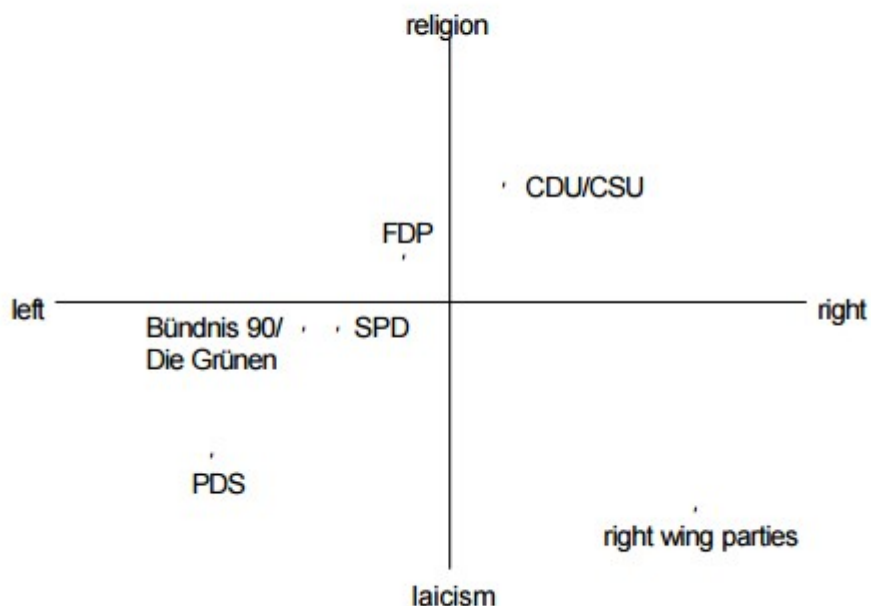
⁷ στην ανατολική Γερμανία αυτή η διαφορά στην ιδεολογική αυτό-τοποθέτηση είναι στατιστικά πιο σημαντική

Πολιτικά αυτό σημαίνει πως το 84% των ψηφοφόρων του CDU/CSU είναι καθολικοί και προτεστάντες, με ελαφρύ προβάδισμα των καθολικών. 3 στους 4 ψηφοφόρους του SPD και του FDP είναι μέλη της εκκλησίας ενώ στο κόμμα των Πρασίνων το ποσοστό φθάνει σχεδόν το 64%. Οι υποστηρικτές του CDU/CSU έχουν τον ισχυρότερο δεσμό με την εκκλησία (31%) ακολουθούμενοι από το FDP και τους Πράσινους (28% και 22% αντίστοιχα). Έπονται οι υποστηρικτές του SPD (14%) και οι υποστηρικτές του PDS (5%).

Αν συνδυάσουμε τις δύο βασικές διαμάχες που οριοθετούν την γερμανική πολιτική σκηνή θα δημιουργηθεί ένα καρτεσιανό σύστημα τεταρτημορίων. Το πρώτο τεταρτημόριο συνδυάζει την αριστερή ιδεολογία στην οικονομικο-κοινωνική διάσταση και την προτίμηση στον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους. Σε αυτό το τεταρτημόριο τοποθετούνται το SPD, οι Πράσινοι (Bündnis90/Die Grünen) και το PDS. Ενώ το τελευταίο παίρνει ακραίες θέσεις και στις δύο διαμάχες, τα άλλα δύο κόμματα κινούνται σε πιο μετριοπαθείς θέσεις. Το δεύτερο τεταρτημόριο συνδυάζει την αριστερή ιδεολογία με τη θρησκευτική συνείδηση. Σε αυτό το τεταρτημόριο και πολύ κοντά στην τομή των αξόνων βρίσκουμε το FDP⁸. Το τρίτο τεταρτημόριο συνδυάζει τη δεξιά ιδεολογία και τη θρησκευτική συνείδηση και σε αυτό συναντάμε το CDU/CSU, ενώ το τελευταίο τεταρτημόριο συνδυάζει τη δεξιά ιδεολογία και την εκκοσμίκευση, με τα κόμματα που τοποθετούνται σε αυτό να παίρνουν ακραίες θέσεις.

⁸ Αυτό προκαλεί έκπληξη διότι θεωρείται δεξιό κόμμα και αυτή η εικόνα προκύπτει από τη συμμετοχή του κόμματος στον κυβερνητικό συνασπισμό με το CDU/CSU το 1983. Από την άλλη πλευρά, το FDP αποτελεί ένα φιλελεύθερο κόμμα που τάσσεται υπέρ του κοσμικού χαρακτήρα του γερμανικού κράτους και ως εκ τούτου οι υποστηρικτές του κόμματος θεωρούνται υπέρμαχοι της εκκοσμίκευσης

Political Cleavages and the Positions of Political Parties in Germany

Η τοποθέτηση των κομμάτων με βάση τις παραδοσιακές διαμάχες του πολιτικού χώρου (Πηγή: Maier 2003: 46)

Εκλογική συμπεριφορά στην επανενωμένη Γερμανία

Η διαφορετική πολιτική κουλτούρα σε ανατολική και Δυτική Γερμανία αποτυπώνεται στην εκλογική συμπεριφορά, στις ατομικές προτιμήσεις των πολιτών αναφορικά με την διακυβέρνησή τους και 25 χρόνια μετά την επανένωση, οι διαφορές αυτές παραμένουν εμφανείς.

Οι δύο πρώτες δεκαετίες ομοσπονδιακών εκλογών μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος και την ανάδυση ενός πλουραλιστικού συστήματος ανέδειξαν την ανατολικογερμανική εκλογική συμπεριφορά, που κατά βάση εκφράζει προτίμηση σε τρία κόμματα, CDU, SPD, PDS⁹. Στις πρώτες εκλογές, ορισμένοι ξεπλάγησαν με το υψηλό ποσοστό του CDU δεδομένου του μεγάλου αριθμού εργατών της ΛΔΓ που θα περίμενε να στραφούν σε κόμματα πιο φιλεργατικά με κυρίαρχα προτάγματα αυτά του κοινωνικού κράτους και της κοινωνικής ασφάλισης και μικρότερη θρησκευτική προσκόλληση. Η στροφή αυτή ωστόσο εξηγείται από τη στάση που τήρησαν τα κόμματα με φόντο την επανένωση, με το CDU και τον Helmut Kohl¹⁰ να εμφανίζονται υπέρμαχοι αυτής και το εκλογικό σώμα να τους το πιστώνει, το PDS να τάσσεται υπέρ της διατήρησης δύο ξεχωριστών κρατών και το SPD να αδρανεί μεταξύ των δύο λύσεων (Beckers 2007: 19). Γεγονός πάντως είναι πως το CDU διέθετε μεγαλύτερη ευχέρεια να χρησιμοποιήσει αντιπολιτευτικό λόγο εκμεταλλευόμενο την έστω υποτυπώδη βάση που είχε δημιουργήσει μέχρι τότε η ανατολικογερμανική αντιπολίτευση, την ώρα που το SPD διεκδικούσε το ίδιο ή συναφές με το SED αριστερό ακροατήριο του ιδεολογικού συνεχούς (Zawilska-Florczuk/Ciechanowicz 2011: 40).

Οι περισσότεροι πάντως τάχθηκαν, βάσει της εκλογικής συμπεριφοράς τους, ενάντια στο πολιτικό και οικονομικό σύστημα της ΛΔΓ ενώ η δυσaráεσκειά τους εκφράζεται και στην έρευνα του World Value Survey το 1990 με το 86% αυτών να υπεραμύνεται των μεταρρυθμίσεων στον οικονομικό τομέα, την ώρα που το αντίστοιχο ποσοστό στη δυτική Γερμανία έφθανε το 5,4%. (Beckers 2007: 23)

Όταν αποδείχθηκε πως η υπεσχημένη άμεση οικονομική ανάπτυξη και η ισότητα μεταξύ των δύο Γερμανιών δεν ήταν παρά ευσεβείς πόθοι, η εκλογική συμπεριφορά στην ανατολική Γερμανία, άλλαξε. Το PDS¹¹ εκπροσωπούσε την ακόμη άθικτη σοσιαλιστική ομάδα που δεν αποκήρυξε την ΛΔΓ, και όσοι το ψηφίζουν ακόμη και σήμερα εύχονται ορισμένες πτυχές της ζωής του να μπορούσαν να γυρίσουν στο παρελθόν. Το ψηφίζουν

⁹ διάδοχο του κομμουνιστικού κόμματος

¹⁰ που συχνά αποκαλείται Καγκελάριος της Επανένωσης

¹¹ το PDS (διάδοχος του SED) το 2005 μετονομάστηκε σε Die Linkspartei.PDS και το 2007 μαζί με το WASG δημιούργησαν το Die Linke (το αριστερό κόμμα)

επίσης οι δυσαρεστημένοι με την διαδικασία της ενοποίησης και τα ποσοστά του τη δεκαετία του 1990 παρουσίασαν άνοδο.

Το CDU έχασε τις ομοσπονδιακές εκλογές του 1998 σε όλη τη Γερμανία από το SPD, με το 39% των εργατών της ανατολικής Γερμανίας να το προτιμάει έναντι του 27% που υπερψήφισε το CDU. Οι πολίτες απογοητευμένοι από τις εξαιρετικά φιλόδοξες εξαγγελίες του CDU στράφηκαν στο SPD, με την ελπίδα πως θα αποδειχθεί αποτελεσματικότερο απέναντι στα προτάγματα της επανένωσης και στα υψηλά ποσοστά ανεργίας που την ακολούθησαν και στα δύο τμήματα της Γερμανίας. Συνολικά, 35,1% των ανατολικοΓερμανών και 42,5% των δυτικοΓερμανών ψήφισαν υπέρ του SPD, που προσέλκυσε κυρίως τους ψηφοφόρους των χαμηλότερων εισοδημάτων και όσους δεν ταυτίζονται κομματικά με αυτό, γεγονός που υποδεικνύει πως η επιλογή καθορίζεται από την ικανοποίηση ή δυσαρέσκεια αναφορικά με την οικονομική κατάσταση. (Beckers 2007: 15)

Προς επίρρωση αυτού, το SPD μετά το 1998 θα χάσει σημαντικό μέρος της ισχύος του, υιοθετώντας το 2003 υπό τον κυβερνητικό συνασπισμό SPD/Die Grünen την μεταρρυθμιστική Agenda 2010 που περιόριζε τις παροχές του κοινωνικού κράτους και ελαστικοποιούσε την αγορά εργασίας, ενδεχομένως και αντίθετες με τις καταστατικές αρχές του κόμματος (Zawilska-Florezuk/Ciechanowicz 2011: 50).

Σε αντίθεση με τα νέα ομόσπονδα κρατίδια, στη δυτική Γερμανία υπάρχει η έννοια της κομματικής ταύτισης και το εκλογικό σώμα ήταν για χρόνια διαιρεμένο, με την εργατική τάξη να ψηφίζει PDS και τους εκπροσώπους της μεσαίας τάξης να ρέπουν προς το CDU¹². Ανάλογα με τις κοινωνικές δομές του, κάθε κρατίδιο γέρνει προς τη μία ή την άλλη πλευρά.

Ένα κοινό φαινόμενο και στα δύο τμήματα της Γερμανίας είναι η μείωση της δύναμης των μεγάλων κομμάτων, παρότι αποτελούν δεσπόζοντα κόμματα σε σχέση με τους υπόλοιπους πολιτικούς σχηματισμούς και αυτό αποδίδεται κατά κύριο λόγο στα προγράμματά τους που αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των ψηφοφόρων.

¹² Φαινόμενο που όμως ατονεί αφού περιοχές στις οποίες επικρατούσαν οι Χριστιανοδημοκράτες πια επικρατούν οι Σοσιαλιστές και τούμπαλιν.

Ένας άλλος λόγος για την πτώση της δημοτικότητας είναι το άνοιγμά τους σε νέα ακροατήρια¹³ που συχνά επικρίνεται ακόμη και από τα παραδοσιακά τους ακροατήρια¹⁴.

Τα κόμματα της ‘ανατολικής’ και της ‘δυτικής’ Γερμανίας

Αναφορικά με την ‘κομματο-γεωγραφία’, υπάρχουν διαφορές αναφορικά με τη δημοτικότητα των μικρότερων κομμάτων και στα δύο τμήματα της Γερμανίας και οι διαφορές αυτές απορρέουν από τον διαφορετικό τρόπο κοινωνικοποίησης. Στην ανατολική Γερμανία είναι εντονότερη η παρουσία ακραίων απόψεων και αυτό αποτυπώνεται στο εκτόπισμα κομμάτων διαμαρτυρίας και στις δύο πλευρές του φάσματος (του αριστερού κόμματος, Die Linke από τη μία και των κομμάτων της άκρας δεξιάς, NPD και DVU με αυτά τα δύο να στοχεύουν σε χαμηλού μορφωτικού επιπέδου ακροατήρια). Αντίθετα, οι ψηφοφόροι στα παλιά ομόσπονδα κρατίδια επιδεικνύουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη σε μικρά κόμματα (τους Πράσινους, το FDP) που απευθύνονται στο αστικό ακροατήριο (κυρίως σε άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου) και ενδιαφέρονται για τις πολιτικές ελευθερίες και τα ατομικά δικαιώματα, τον οικονομικό φιλελευθερισμό κ.α (Zawilska-Florczuk/Ciechanowicz 2011: 42).

¹³ Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για τα κατεξοχήν πολυσυλλεκτικά κόμματα.

¹⁴ Το SPD έχασε μέρος των υποστηρικτών του που στράφηκαν στους Πράσινους, Αριστερό κόμμα (Die Linke) αλλά και στο CDU που επωφελήθηκε από αυτές τις διαρροές στις εκλογές του 2009

Percentage distribution of votes cast for the FDP in the elections to the Bundestag in 2009

Source: Federal Electoral Committee 2009

Percentage distribution of votes cast for the Left Party in the elections to the Bundestag in 2009

Source: Federal Electoral Committee 2009

Το οικονομικά φιλελεύθερο FDP προτιμάται περισσότερο από ψηφοφόρους των δυτικών παρά των ανατολικών κρατιδίων ενώ το αντίστροφο συμβαίνει για το Die Linke (το αριστερό κόμμα)

Το FDP και οι Πράσινοι (Bündnis 90/Die Grünen) μπορούν να χαρακτηριστούν κόμματα της δυτικής Γερμανίας αφού η εκλογική τους βάση στην ανατολική είναι ισχνή. Το οικονομικά φιλελεύθερο FDP και οι οικολογικές ανησυχίες των Πρασίνων προσελκύουν ψηφοφόρους μεταϋλιστικών ανησυχιών που δε συνάδουν με τις ανησυχίες περί ανεργίας και οικονομικής σταθερότητας ή τη δυσαρέσκεια για τις συνθήκες διαβίωσης στην ανατολική Γερμανία. Οι Πράσινοι ανταγωνίζονται περισσότερο με το PDS για την προσέλκυση 'εναλλακτικών' ψηφοφόρων που απαντώνται πιο συχνά στη δυτική Γερμανία παρά στην ανατολική.

Οι διαφορετικές οικονομικές εξελίξεις και οι διαφορετικές διαδικασίες κοινωνικοποίησης διαμόρφωσαν διαφορετικές προτιμήσεις. Τα κόμματα που επιλέγουν οι ανατολικοί ψηφοφόροι είναι κυρίως το SPD, το CDU και το PDS ενώ οι δυτικοί, το CDU, το SPD, το FDP και τους Πράσινους. Στη δύση το CDU λαμβάνει με συνέπεια τις περισσότερες ψήφους που στην ανατολή λαμβάνει το SPD. Το FDP και οι Πράσινοι είναι κυρίως μεταϋλιστικά κόμματα της δυτικής Γερμανίας και το PDS είναι τυπικά ανατολικογερμανικό και εκφράζει τους απογοητευμένους ψηφοφόρους.

Σε αυτά τα 25 χρόνια η εκλογική συμπεριφορά παρουσιάζει τάση σύγκλισης αλλά παραμένουν σημαντικές διαφορές και η βασική διαφορά είναι η υποστήριξη μικρών κομμάτων όπως το PDS, FDP, Bündnis 90/Die Grünen. Το PDS είναι πιο δημοφιλές στην ανατολική και το 2005 κέρδισε το 25,3% των ψήφων ενώ στη δυτική απέσπασε μόνο το 4,9% των ψήφων. Το FDP και οι Πράσινοι είναι κόμματα πιο δημοφιλή στη δυτική Γερμανία όπου κέρδισε το 10,2% των ψήφων και 8% στην ανατολική ενώ το Bündnis 90/Die Grünen απέσπασε το 8,8% των ψήφων στη δυτική και 5,2% στην ανατολική. Αυτό δείχνει ότι ο ανταγωνισμός των κομμάτων παραμένει διαφορετικός στις δύο Γερμανίες. Στην ανατολική το CDU, SPD και το PDS παραμένουν τα βασικά

κόμματα ενώ στη δυτική το PDS δεν είναι καθόλου δημοφιλές και έχει αντικατασταθεί από το FDP και το Bündnis 90/Die Grünen.

Κομματική ταύτιση

Άλλη μια διαφορά μεταξύ της πολιτικής κουλτούρας των ανατολικών και δυτικών Γερμανών αποτελεί η μικρότερη κομματική ταύτιση και η πιο σκεπτικιστική στάση των ανατολικοΓερμανών απέναντι στο πολιτικό σύστημα. Η διαδικασία της κομματικής ταύτισης απαιτεί ένα βάθος χρόνου και ενώ για τη δυτική Γερμανία άρχισε να λαμβάνει χώρα από το 1945 και μετά, για την ανατολική μετρά σαφώς μικρότερο διάστημα,.

Οι περισσότεροι ανατολικοΓερμανοί ψηφίζουν βάσει υποψηφίων ή διακυβεύματος (Beckers 2007: 35), συνεπώς δεν υπάρχει ουσιαστική κομματική ταύτιση και μάλλον εξήγηση γι' αυτό το φαινόμενο αποτελεί η έλλειψη πολυκομματικού πολιτικού συστήματος για ανάλογη περίοδο με αυτή της δυτικής Γερμανίας. Υπό αυτό το πρίσμα η ανατολική Γερμανία θα χρειαστεί χρόνο μέχρι οι πολίτες της να φθάσουν να ταυτίζονται με τα διάφορα κόμματα σε ανάλογα επίπεδα με τους δυτικούς. Στη δυτική Γερμανία το 25%-30% των ψηφοφόρων δεν ταυτίζονταν με το κόμμα που ψήφισαν στις εκλογές μεταξύ 1990-1998, ενώ στην ανατολική Γερμανία το ποσοστό έφτανε το 50% για τις εκλογές του 1990. Το ποσοστό αυτό μειώθηκε στις επόμενες δύο ομοσπονδιακές εκλογές αλλά συνέχισε να παραμένει υψηλότερο σε σχέση με τη δυτική.

Συνέπεια της μικρότερης κομματικής ταύτισης είναι η πιο ασταθής εκλογική συμπεριφορά που παρατηρείται στην ανατολική Γερμανία. Αυτό που ενδιαφέρει τους ψηφοφόρους είναι οι λύσεις που παρουσιάζουν οι υποψήφιοι στα εκάστοτε προβλήματα και υπ' αυτή την έννοια, δε δυσκολεύονται ιδιαίτερα να προδώσουν ένα κόμμα, αφού δεν ταυτίζονται με αυτό και ο λόγος που αυτό συμβαίνει περισσότερο απ' ότι στη δυτική Γερμανία είναι το μικρότερο χρονικό διάστημα ύπαρξης πολυκομματικού συστήματος που δεν έχει επιτρέψει τη δημιουργία τόσο ισχυρών δεσμών ταύτισης αλλά και η διαδικασία κοινωνικοποίησης που δημιουργεί διαφορετικές αξίες.

Οι ανατολικοί τείνουν να ψηφίζουν το κόμμα που τους υπόσχεται οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα και όλα συγκλίνουν στη διαπίστωση πως η οικονομική αλλαγή είναι απαραίτητη για να συμβαδίσει η εκλογική συμπεριφορά στις δύο Γερμανίες. Αυτή θα ωθήσει την ανατολική στην μεταμοντέρνα περίοδο και θα δημιουργήσει παρόμοια διαδικασία κοινωνικοποίησης με αυτή της δύσης. Αυτό με τη σειρά του θα οδηγήσει σε παρόμοια εκλογική συμπεριφορά που αποτελεί και τμήμα της πολιτικής κουλτούρας. Συνεπώς η οικονομική αλλαγή είναι απαραίτητη για να συγκλίνουν οι πολιτικές κουλτούρες των δύο Γερμανιών.

Τα δύο μεγαλύτερα κόμματα, οι χριστιανοδημοκράτες και οι σοσιαλδημοκράτες αριθμούν περισσότερα μέλη στη δυτική Γερμανία. Παρόλα αυτά ο αριθμός των κομματικών ακτιβιστών στην ανατολική και στη δυτική Γερμανία δε διαφέρει τόσο πολύ όσο διαφέρει στους Πράσινους και στο FDP που περίπου το 80% των μελών τους αυτών, προέρχονται από τα παλιά ομόσπονδα κρατίδια. Σε αντίθεση με τη διαδεδομένη αντίληψη και σε αντίθεση με τη δημοφιλία των ακροδεξιών κομμάτων στα νέα κρατίδια, τα περισσότερα μέλη του NDP, του ισχυρότερου ακροδεξιού κόμματος, προέρχονται από τη Δυτική Γερμανία. Αντίθετα, το Die Linke που εν μέρει προέρχεται από το μετακομμουνιστικό PDS, έχει περισσότερους ακτιβιστές στην ανατολική Γερμανία¹⁵. Στα νέα ομόσπονδα κρατίδια, ο αριθμός τους διαφέρει ελάχιστα σε σχέση με τα μέλη του SPD και του CDU. Το Die Linke είναι μετά το CDU το δεύτερο πιο δημοφιλές στα νέα κρατίδια αφού έχει αναδειχθεί σε υπολογίσιμη δύναμη, σε ένα είδος μαζικού κόμματος. Η αριστερά οφείλει τη δημοφιλία της κυρίως στην παράδοσή της, που εν μέρει εδράζεται στο καθεστώς προ της επανένωσης. Τέλος είναι το μοναδικό κόμμα που υφίσταται κατά μήκος της Γερμανίας το οποίο οι κάτοικοι της Ανατολικής Γερμανίας θεωρούν ότι ενστερνίζεται τις απόψεις τους κατανοεί τις ανάγκες τους και δεν απορρίπτει τις επιτυχίες που σημείωσαν οι ανατολικοΓερμανοί στην προ της επανένωσης εποχή (Zawilska-Florczuk/Ciechanowicz 2011: 46)

¹⁵ Σχεδόν 90% των μελών του προέρχονται από εκεί

Τα Άκρα¹⁶

Άκρα Δεξιά

Η ακροδεξιά ιδεολογία είναι πολύ δημοφιλής στην ανατολική Γερμανία και αυτό μεταφράζεται ως δείγμα πολιτικής ανωριμότητας των κατοίκων των νέων ομόσπονδων κρατιδίων καθώς και ως απογοήτευση για τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η επανένωση.

Τα νεοναζιστικά κόμματα βρίσκουν ευήκοα ώτα στην ανατολική Γερμανία, ιδιαίτερα μεταξύ των νέων¹⁷ αφού καταφέρνουν να κεφαλαιοποιήσουν την δυσαρέσκεια που προέρχεται από τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και την έλλειψη προοπτικών, προσαρμόζοντας την ρητορική τους και τα πολιτικά τους προγράμματα. Ενδεικτικά οι υποστηρικτές τους είναι κυρίως άνεργοι ή εν δυνάμει άνεργοι που αισθάνονται παραμελημένοι από τα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα, δυσαρεστημένοι με τις ζωές τους και ως τέτοιοι καθίστανται εύκολοι παραλήπτες λαϊκιστικών συνθημάτων. Η αποτύπωση αυτής της εκλογικής συμπεριφοράς ωστόσο, θα πρέπει να γίνει αντιληπτή περισσότερο ως ψήφος διαμαρτυρίας παρά ως ταύτιση με την νεοναζιστική ιδεολογία. (Zawilska-Florezcuk/Ciechanowicz 2011: 51).

Παρότι το θέμα της νεοναζιστικής βίας διαπερνά όλη τη χώρα, το πρόβλημα είναι οξύτερο στα νέα κρατίδια. Ο ιδεολογικός πυρήνας των νεοναζιστικών μορφωμάτων είναι βασισμένος σε αντιδημοκρατικές, αντισημιτικές και ξενοφοβικές απόψεις και στις δύο πλευρές της Γερμανίας. Η ρητορική τους στη δυτική Γερμανία έχει ξενοφοβικό και αντιϊσλαμικό χαρακτήρα που αναμενόμενα, δεν είναι το ίδιο επιτυχημένη στην ανατολική Γερμανία αφού ο αριθμός των μεταναστών είναι σημαντικά μικρότερος με αποτέλεσμα η ρητορική στρέφεται κυρίως την αγορά εργασίας. Τα ακροδεξιά κόμματα συνειδητά τροποποιούν τα προγράμματά τους για να περικλείουν όλο και περισσότερα προτάγματα της αριστεράς (προστασία της αγοράς εργασίας, ισχυρούς κυβερνητικούς

¹⁶ Ο κόσμος αξίζει χάρη στους ακραίους, αλλά διαρκεί χάρη στους μεσαίους (Πωλ Βαλερύ)

¹⁷ Στην ανατολική Γερμανία υποστηρίζονται από νέους ανθρώπους και στη δυτική Γερμανία κυρίως από ηλικιωμένους

ελέγχους στην οικονομία, πολιτικές υπέρ της οικογένειας και του κράτους πρόνοιας) για να ανταποκριθούν στις προσδοκίες εν δυνάμει ψηφοφόρων.

Οι μεταρρυθμίσεις που έχουν μειώσει το ρόλο του κοινωνικού κράτους ως τμήμα της Agenda 2010 που εισήχθησαν από τη συγκυβέρνηση SPD/Πρασίνων και οι συνέπειες αυτών των μεταρρυθμίσεων (πχ περιορισμό των παροχών σε ανέργους) οδήγησαν σε αύξηση του πολιτικού κεφαλαίου του NDP και του DVU στην ανατολική Γερμανία. Οι περισσότεροι που δυσαρεστήθηκαν από αυτές τις πολιτικές του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος μετέφεραν την ψήφο τους στο PDS ή σε ακροδεξιά κόμματα, ενώ παρόμοια τάση δεν έχει παρατηρηθεί στα παλιά ομόσπονδα κρατίδια.

Άκρα Αριστερά

Για ιστορικούς λόγους, οι ακροδεξιοί κύκλοι θεωρούνται μεγαλύτερη απειλή για το νόμο και τη δημόσια τάξη σε σχέση με τους ακροαριστερούς. Το γεγονός δε ότι τα MME και οι πολιτικοί επιδεικνύουν μικρότερο ενδιαφέρον για τη δράση της άκρας αριστεράς, δίνει την εντύπωση και σιωπηρή συγκατάθεση ότι οι δράσεις των ακροαριστερών κύκλων είναι λιγότερο επιζήμιες σε σχέση με αυτές των ακροδεξιών¹⁸.

Η άκρα αριστερά είναι πιο ενεργή στη δυτική Γερμανία διότι η ιδεολογία της βρίσκει περισσότερο πρόσφορο έδαφος στα πλουσιότερα ομόσπονδα κρατίδια και γι' αυτό παρατηρούνται εκεί τα περισσότερα κρούσματα ακροαριστερής βίας.

Το πιο σημαντικό από τα οργανωμένα ακροαριστερά μορφώματα στη Γερμανία είναι το Die Linke που αναδύθηκε το 2007, αντιπροσωπεύει μια ευρεία γκάμα απόψεων κατάφερε να γίνει απαραίτητο για τα περισσότερα πολιτικά σχήματα στα παλιά κρατίδια αφού ο ανταγωνισμός, τα οικονομικά προβλήματα των κομμάτων και οι διαφωνίες για τα πολιτικά τους προγράμματα έχουν οδηγήσει σε αποδυνάμωση τα υπόλοιπα μορφώματα.

Ο ακροαριστερός εξτρεμισμός είναι σημαντικά λιγότερο οργανωμένος σε σχέση με τον ακροδεξιό και αντιπροσωπεύεται κυρίως από αυτόνομους κύκλους. Η ιδεολογία τους στην ανατολική και στη Δυτική Γερμανία κινείται στους ίδιους άξονες και

¹⁸ Η Kristina Schröder η υπουργός οικογενειακών υποθέσεων της προηγούμενης κυβέρνησης, ήταν η πρώτη ανώτατη υπάλληλος που συμπεριέλαβε το θέμα της αντιμετώπισης της άκρας αριστεράς στο πρόγραμμά της το 2009 που ανέλαβε

περιλαμβάνουν : αντικαπιταλισμό, μάχη ενάντια στον ακροδεξιό εξτρεμισμό, εναντίωση στην παγκοσμιοποίηση, αντιμιλιταρισμό και απόρριψη του κρατικού ελέγχου στους πολίτες. Αυτοί οι κύκλοι είναι δημοφιλείς μεταξύ των νέων στα παλιά κρατίδια για τους ίδιους λόγους που είναι δημοφιλής και η άκρα δεξιά στην ανατολική Γερμανία: εκδηλώνουν τη διαμαρτυρία τους και τη δυσαρέσκειά τους για την προσωπική τους κατάσταση και για τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος (Zawilska-Florezuk/Ciechanowicz 2011: 53).

Σε αντίθεση με τα ακροδεξιά μορφώματα, οι αριστεροί κύκλοι έχουν σοβαρό ιδεολογικό υπόβαθρο και οι ακροαριστεροί ακτιβιστές είναι πιο μορφωμένοι, έχουν μεγαλύτερες φιλοδοξίες και τα πιο αξιόλογα πεδία στα οποία εμπλέκονται αφορούν δράσεις ενάντια στην παγκοσμιοποίηση και τον νεοναζισμό.

Οι πράξεις βίας ακροδεξιών σε βάρος ακροαριστερών ομάδων έχει μειωθεί, με την αντίστροφη τάση να παρουσιάζει άνοδο, τάση που συμπίπτει με την αυξανόμενη ριζοσπαστικοποίηση της αριστεράς εν μέρει συνδεόμενη με την οικονομική κρίση και την απορρέουσα εχθρότητα απέναντι στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς και τους εκπροσώπους τους, όπως το παρατηρεί η έκθεση του Ομοσπονδιακού Γραφείου για την Προστασία του Συντάγματος.

Η Γερμανική κοινωνία

Μπορεί το υπαρκτό τείχος να κατέρρευσε το 1989 αλλά αντιστικτικά ως προς αυτό, ένα νοητό τείχος φαίνεται πως παραμένει στις αντιλήψεις εκατέρωθεν αυτού¹⁹. Το γεγονός αυτό έλκει την καταγωγή του από διάφορες πραγματικότητες συνυφασμένες με την υπόσταση των μεν και των δε.

Διαφορετική αφήγηση της ιστορίας

Στις δεκαετίες που έπονται της επανένωσης, δεν κατέστη εφικτό να υιοθετηθεί μία και μοναδική, συμβιβαστική αφήγηση της μεταπολεμικής γερμανικής ιστορίας με αποτέλεσμα οι διαφορετικές εκατέρωθεν αυτές αποτυπώσεις της, να διαιώνίζονται και ενδεχομένως να εμποδίζουν την ανάδυση μιας παγγερμανικής ταυτότητας.

Η ύπαρξη δύο προσεγγίσεων της γερμανικής ιστορίας από το 1945 και μετά, είναι απότοκος της ύπαρξης δύο κοινωνιών, γεγονός που με τη σειρά του οφείλεται εν μέρει στην ύπαρξη δύο διαφορετικών συστημάτων κοινωνικοποίησης ενώ εν μέρει συντηρείται από ιστορικούς²⁰ που παρέχουν διαφορετικές εκδοχές της γερμανικής ιστορίας. Κατά παράδοξο ενδεχομένως τρόπο, πολιτικοί και των δύο Γερμανιών, εργαλειοποιώντας την ιστορία προσπαθούν να νομιμοποιήσουν την ύπαρξη της ‘δικής’ τους Γερμανίας, ερμηνεύοντας κατά το δοκούν τον πόλεμο που έληξε, παρέχοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο ερμηνείες που θα δομούσαν μια ‘θετική ταυτότητα’ για τη ‘δική τους’ Γερμανία (Fulbrook 2004).

Ως βασικό επιχείρημα για τη νομιμοποίηση του καθεστώτος της ανατολικής Γερμανίας προτάχθηκε ο αντιφασιστικός της χαρακτήρας -αντιπαραβάλλοντάς τον ως προς τη δυτική Γερμανία- και η μάχη της ενάντια στο Ναζισμό αποτέλεσε διαχρονικά κεντρικό πυλώνα της κρατικής της ταυτότητας. Η υποχρεωτική εφαρμογή της Μαρξιστικής

¹⁹ Mauer im Kopf αποκαλούν το φαινόμενο αυτό οι Γερμανοί.

²⁰ Ο τρόπος με τον οποίο τα ιστορικά γεγονότα επεξηγήθηκαν ήταν για να δικαιολογηθούν συγκεκριμένες επιλογές και πολιτικές αποφάσεις μεταξύ διάφορων άλλων επιλογών (Fulbrook 1999).

ερμηνείας της ιστορίας είχε ως αποτέλεσμα -να αμεληθεί η έρευνα του Ολοκαυτώματος ως συνέπεια της Εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας και - η άνοδος του Χίτλερ να εξηγηθεί υπό το πρίσμα της πάλης των τάξεων. Η νίκη του Χίτλερ σήμανε την επικράτηση της μπουρζουαζίας επί του προλεταριάτου, το οποίο δημιούργησε έναν καλύτερο κόσμο, δηλαδή την Ανατολική Γερμανία (Pätzold 1983).

Η συμφυής με αυτή την προσέγγιση εξίσωση του Εθνικοσοσιαλισμού με την αστική τάξη, αυτομάτως κατέστησε τη Δυτική Γερμανία αποκλειστικά υπεύθυνη για τον Β΄ΠΠ, προσφέροντας άφεση αμαρτιών στον εργάτη της ανατολικής Γερμανίας για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν. Γεγονότα ικανά να διασαλεύσουν το συνεκτικό αυτό αφήγημα -όπως η συμμαχία Χίτλερ-Στάλιν στην αρχή του πολέμου- όφειλαν να παραλειφθούν (Pätzold 1983).

Για να επιτευχθεί ο ίδιος στόχος στη Δυτική Γερμανία, δηλαδή να νομιμοποιηθεί το δικό της καθεστώς, η ιστορία θα έπρεπε να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα του Ολοκληρωτισμού. Έτσι, την ευθύνη για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν φέρει ο Χίτλερ και οι συν αυτό, υπονοώντας πως αυτά δεν διαπράχθηκαν από ανθρώπους αλλά από μια απαθή μάζα που χειραγωγήθηκε από ένα άτομο. Με τον μέσο Γερμανό να μην έχει ασκήσει καμία επιρροή στις αποφάσεις, προτάχθηκε μια βολική δικαιολογία στην αμνησία της δυτικογερμανικής κοινωνίας αναφορικά με το ρόλο της και τη συνευθύνη της.

Οι υποστηρικτές της θεωρίας του ολοκληρωτισμού διατείνονται πως τα δύο κράτη αποκλίνουν από την αφετηρία τους, με το μεν δυτικό να είναι δημοκρατικό στις καταβολές του και να αποτελεί τη δεύτερη δημοκρατία επί γερμανικού εδάφους ενώ το ανατολικό, ένα κράτος ανδρείκελο της σοβιετικής δικτατορίας να αποτελεί τη δεύτερη δικτατορία επί γερμανικού εδάφους (Koehler 2002). Η κυρίαρχη άποψη στα νέα ομόσπονδα κρατίδια θέλει και τα δύο κράτη να δημιουργούνται από τις κατοχικές δυνάμεις με διαδικασίες που κάθε άλλο παρά δημοκρατικές μπορούν να θεωρηθούν και τους ίδιους τους Γερμανούς να μην έχουν λόγο σε αυτή τη διαδικασία.

Σε κάθε περίπτωση (Beattie 2007: 8) σε αντίθεση με την ιστορία της Δυτικής Γερμανία, κάθε πτυχή της ιστορίας της Ανατολικής Γερμανίας εξετάστηκε εξονυχιστικά στοχεύοντας στην πλήρη απονομιμοποίησή της, ενώ οιοσδήποτε υποδείκνυε θετικές

διαστάσεις της ζωής στη ΛΔΓ, κινδύνευε να στιγματιστεί ως απολογητής του Σταλινισμού ή νοσταλγός αλυτρωτιστής. Αυτή η αδέξια διαίρεση ανατολής-δύσης σχεδόν μανιαϊστικά, αναπαριστούσε την ευρύτερη ανισορροπία των δυνάμεων ή ασυμμετρία της επανένωσης και ενδυνάμωσε το μοτίβο της δυτικής ‘αποικιοκρατίας’ και του ‘δικαίου του νικητή’ υπονομεύοντας το όλο εγχείρημα της επανένωσης (Beattie 2007: 10)

Η επανένωση του 1990 παρείχε την ευκαιρία να επιτευχθούν δύο αλληλένδετοι στόχοι: η δημιουργία μιας ενιαίας συλλογικής μνήμης αναφορικά με τον Εθνικοσοσιαλισμό και τον Κομμουνισμό και μίας ενιαίας αφήγησης της ιστορίας μιας διαιρεμένης μεταπολεμικής εποχής²¹ (Beattie 2007: 12).

Για να ξεπεραστεί το ‘mauer im kopf’ σύνδρομο, οι Γερμανοί, έπρεπε να ακούσουν ο ένας την ιστορία του άλλου και να αναθεωρήσουν τις απόψεις τους για το διαιρεμένο παρελθόν. Στην επανενωμένη Γερμανία, οι ανατολικοί και οι δυτικοί θα έπρεπε να θεωρούν ο ένας την ιστορία του άλλου ως αναπόσπαστο στοιχείο της δικής του ιστορίας. Σταδιακά στη δεκαετία του 1990, κατέστη εμφανές, παρά τους περί του αντιθέτου ευσεβείς πόθους, πως οι δυτικο-ανατολικές διαφορές, προεξαρχούσης της αποκλινοσών ερμηνειών της ιστορίας, δε θα κάμπτονταν άμεσα .

Σε κάθε περίπτωση, μέσα από τον έντονο ορισμένες φορές δημόσιο διάλογο που έλαβε χώρα τις τελευταίες δεκαετίες, δημιουργήθηκε ένα ελάχιστο consensus ενάντια στη σχετικοποίηση των εγκλημάτων των Ναζί συγκρινόμενα με τα εγκλήματα του Σταλινισμού και ενάντια στην απαξίωση των εγκλημάτων του Σταλινισμού σε σύγκριση με τα εγκλήματα των Ναζί (Beattie 2007: 12). Και αυτό μπορεί να φαντάζει ως ένα μικρό βήμα, αλλά μάλλον δεν είναι και τόσο αν λάβει κανείς υπόψιν του τις κυρίαρχες ερμηνείες της ιστορίας στις δύο Γερμανίες που στόχο είχαν να απενοχοποιήσουν τον εαυτό τους και να ενοχοποιήσουν τον απέναντι. Μπορεί να μην διευθετήθηκαν οι διαφωνίες και αυτό να παραμένει οδυνηρό αλλά τα ζητήματα τέθηκαν επί τάπητος και ακόμη και με τις ασυμμετρίες αυτής της διαδικασίας, ένας ο ένας άρχισε να μαθαίνει από

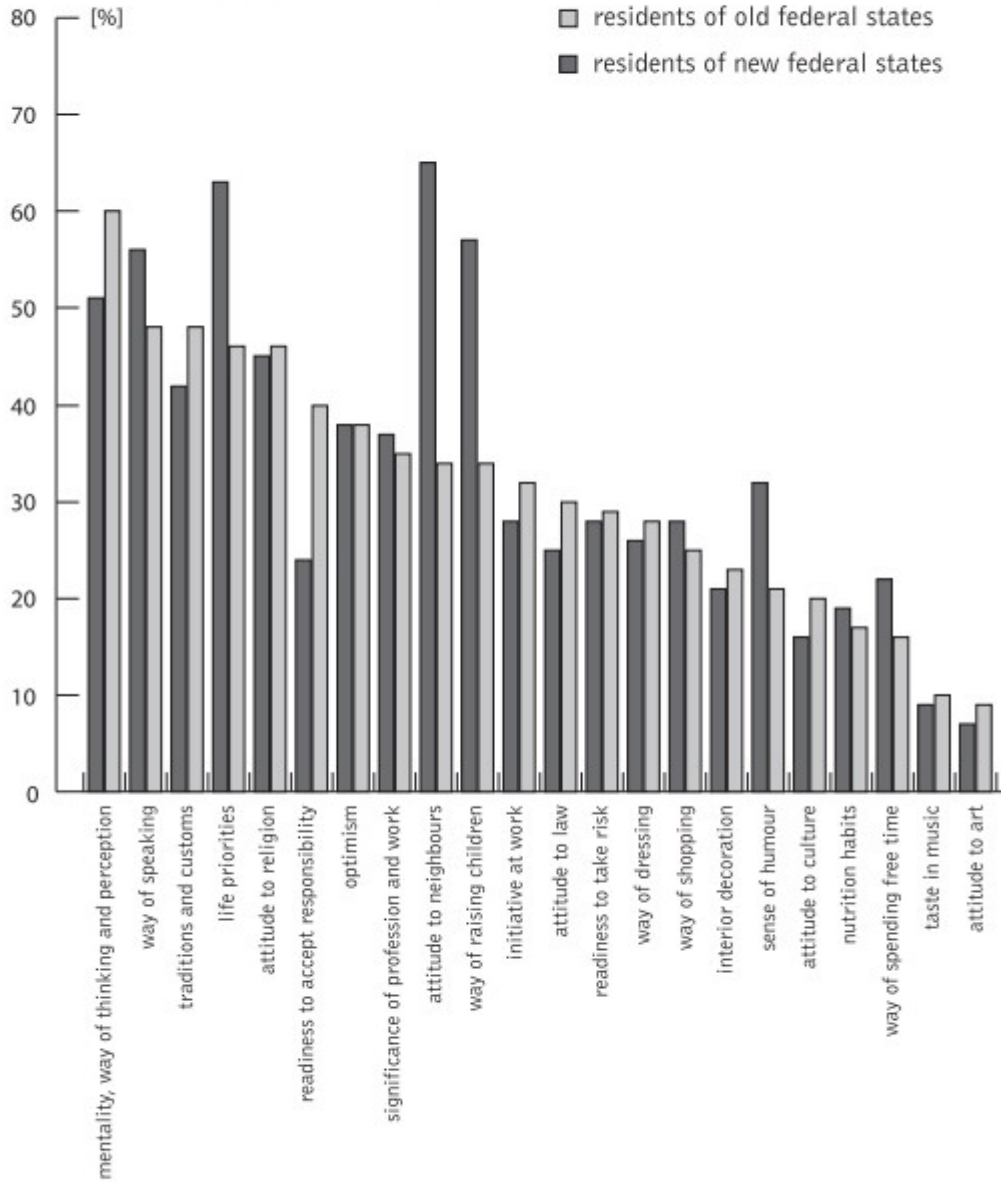
²¹ Και τα δύο αυτά καθήκοντα αποτέλεσαν αντικείμενο των δύο Ερευνητικών Επιτροπών του Ομοσπονδιακού Κοινοβουλίου μεταξύ 1992 και 1998 (Deutscher Bundestag 1995 και 1999)

την ιστορία του άλλου, γεγονός ικανό να δημιουργήσει ζυμώσεις στην κοινωνία, σαφώς προτιμότερο από το να αγνοούνται οι διαφορές και τίθενται στο περιθώριο.

Διαφορές στην καθημερινή κουλτούρα

Η αίσθηση της διαφορετικότητας δημιουργείται από διαφορές στην καθημερινή κουλτούρα ή μικρές διαφορές στη συμπεριφορά που αποκρυσταλλώνονται στο mauer im korf. Μπορεί τα ρούχα των ανατολικοΓερμανών να αντικαταστάθηκαν με μοντέρνα κατά τα δυτικά πρότυπα, όπως και τα κουρέματά τους, τα σπίτια και οι υποδομές στην ανατολική Γερμανία να εκσυγχρονίστηκαν, το νοητό όμως αυτό τείχος μπορεί να συντηρείται από μικρές καθημερινές συμπεριφορές.

Answers to the question “In what terms, precisely, residents of eastern and western Germany are different?” (in %)

Source: Allensbacher Umfrage 2005

Οι κάτοικοι ανατολικών και δυτικών κρατιδίων έχουν μεγάλες διαφορές στον τρόπο που αντιλαμβάνονται τη δουλειά, τη συναναστροφή με τους γύρω και τις προτεραιότητες στη ζωή.

Ο τρόπος με τον οποίο επιλέγουν να χαιρετίσουν έναν γνωστό τους, διαφέρει σε ανατολική και δυτική Γερμανία, με τους κατοίκους των ανατολικών κρατιδίων να χαιρετούν δια χειραψίας κάποιον που συναντούν σε καθημερινή βάση και τους κατοίκους των δυτικών κρατιδίων να θεωρούν πως αυτό ταιριάζει περισσότερο σε επίσημες περιστάσεις. Οι τελευταίοι, αποφεύγοντας τη χειραψία που υποδεικνύει αδικαιολόγητη επισημότητα, αντιλαμβάνονται τη συμπεριφορά τους ως πιο άνετη και φιλική ενώ αυτή η στάση για τους ανατολικούς, υποδηλώνει υπεροψία και έλλειψη καλών τρόπων (Berth/Wagner/Braehler 2005). Η διαφορετικότητα αυτή στη συμπεριφορά εξηγείται μέσω των στερεοτύπων που ενισχύονται ακόμη περισσότερο.

Αν και σε αυτές τις συναντήσεις ο στόχος και για τους ανατολικούς αλλά και για τους δυτικούς είναι να αποφευχθεί η αμηχανία της σιωπής, για να επιτευχθεί αυτό, ο τρόπος διαφέρει. Οι δυτικοί, στις σύντομες συζητήσεις φαίνονται περισσότερο αισιόδοξοι και προτιμούν να αστεϊευτούν με επουσιώδεις για τη δική τους οπτική καταστάσεις, όπως ο καιρός ή η κατάσταση των αυτοκινητοδρόμων. Οι ανατολικοί τείνουν να εκφράζουν κριτική άποψη για την επικαιρότητα και μπορεί να θίξουν ακόμη και προσωπικά θέματα χωρίς αυτό να θεωρείται αγένεια. Το ανατολικό μοντέλο συμπεριφοράς σύμφωνα με για τους δυτικούς, ρέπει προς το παράπονο και την απογοήτευση ενώ θεωρούν εαυτούς ενθουσιώδεις και διακριτικούς. Αυτό που για τους δυτικούς περιγράφεται ως διακριτικότητα, γίνεται αντιληπτό από τους ανατολικούς ως αδιαφορία, σκληρότητα, επιφανειακή και ανειλικρινής προσέγγιση με τη δική τους στάση να φανερώνει φιλικότητα και υπομονετικότητα (Berth/Wagner/Braehler 2005).

Ακόμη και η επαγγελματική επιτυχία ορίζεται με διαφορετικούς όρους αφού έχουν διαφορετικές αντιλήψεις για την ενδεδειγμένη συμπεριφορά στη δουλειά. Οι δυτικοί επικεντρώνονται στα αποτελέσματα και στην ολοκλήρωση του καθήκοντος. Η επαγγελματική επιτυχία ταυτίζεται με την επίτευξη των στόχων ενώ για τους ανατολικούς το σημαντικότερο είναι η διατήρηση καλών σχέσεων με τους συναδέλφους τους και η επιτυχία ορίζεται ως αρμονία στον χώρο εργασίας. Έτσι οι δυτικοί

αντιλαμβάνονται τους ανατολικούς ως αναποφάσιστους, όχι ιδιαίτερα ευέλικτους παθητικούς, που αποφεύγουν την ανάληψη πρωτοβουλιών και θεωρούν εαυτούς αποφασιστικούς, οραματιστές, δημιουργικούς και προσαρμοστικούς. Από την άλλη οι ανατολικοί αυτοπροσδιορίζονται ως ικανοί να απομακρυνθούν από τη ρουτίνα της εργασίας, δίνοντας σημασία σε άλλες ποιότητες όπως την άμεση προσαρμοστικότητα τους και το γεγονός ότι δεν επιδιώκουν την επιτυχία με κάθε κόστος. Θεωρούν ότι οι δυτικοί είναι υπερόπτες, φέρονται απερίσκεπτα, κολακεύονται και ελκύνονται από την εξουσία και τη δύναμη (Berth/Wagner/Braehler 2005).

Οι δυτικοί δε θα διστάσουν να εμπλακούν σε διαμάχες ενώ χαρακτηριστικό των ανατολικών αποτελεί η έμφαση στα ενωτικά στοιχεία και η αποφυγή συγκρούσεων. Οι δυτικοί αντιλαμβάνονται εαυτούς ως ειλικρινείς, ανοιχτόμυαλους και ευθείς και χαρακτηρίζουν τους γείτονές τους ως δειλούς, συντηρητικούς και ανειλικρινείς. Οι ανατολικοί θεωρούν εαυτούς πιστούς, φιλικούς και συγκαταβατικούς ενώ χαρακτηρίζουν τους δυτικούς τους γείτονες επιθετικούς και οξύθυμους (Berth/Wagner/Braehler 2005).

Τόσο κοντά - τόσο μακριά

Σε δειγματοληπτική έρευνα που διεξήχθη μεταξύ 28^{ης} Σεπτεμβρίου και 1^{ης} Οκτωβρίου του 2012 με 1005²² συμμετέχοντες από την ανατολική και δυτική Γερμανία βρέθηκε ότι: ένας στους πέντε κατοίκους της Δυτικής Γερμανίας (21%) δεν είχε επισκεφθεί ποτέ την Ανατολική Γερμανία με το αντίστοιχο ποσοστό για τους κατοίκους της Ανατολικής Γερμανίας να περιορίζεται στο 9%. Το 67% των δυτικών θα παντρευόταν κάτοικο της πρώην Ανατολικής Γερμανίας και το 17% θα το απέφευγε και τα αντίστοιχα ποσοστά για τους ανατολικούς αγγίζουν το 78% και 11% αντίστοιχα²³. Τα τρία τέταρτα όλων των Γερμανών (74%) θεωρούν υπαρκτή αυτή την απόκλιση νοοτροπιών μεταξύ των κατοίκων των παλιών και των νέων ομόσπονδων κρατιδίων, πιστώνοντας συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στους μεν και στους δε.

²² Pravda (http://english.pravda.ru/world/europe/08-10-2012/122376-germany_berlin_wall-0/)

²³ Παρά το υψηλό μεταναστευτικό ρεύμα μόνο το 4% όλων των γάμων στη Γερμανία αφορούν μεικτούς γάμους από την ανατολική και τη δυτική Γερμανία (<http://www.welt.de/vermischtes/article3820575/Der-Mythos-von-den-Ost-West-Ehepaaren.html>)

Το 36% των ερωτηθέντων αναφέρουν ως τυπικό δυτικογερμανικό χαρακτηριστικό την προσκόλληση στα χρήματα και μόνο 17% το αποδίδει στους ανατολικογερμανούς. Επίσης ως δυτικογερμανικό χαρακτηριστικό αναφέρει το 23% των ερωτηθέντων την ‘τραχύτητα’ του χαρακτήρα που στους ανατολικογερμανούς αποδίδεται από το 17% των ερωτηθέντων. Ως τυπικό ανατολικογερμανικό χαρακτηριστικό ταυτοποιείται από το 37% των ερωτηθέντων, η κατήφεια, με μόνο 17% να το αποδίδει και στους δυτικούς. Η ‘εξάρτηση από το αφεντικό’ αναφέρεται από το 29% ως ανατολικογερμανικό χαρακτηριστικό σε αντίθεση με 12% που θα το απέδιδε στους δυτικούς και τέλος, το 30% θα χαρακτήριζε τους ανατολικούς ως ζηλόφθονες σε αντίθεση με 13% που θα χαρακτήριζε ως τέτοιους τους δυτικούς.

Συνοψίζοντας την τάση²⁴ ο Klaus Schroeder²⁵ θεωρεί πως τα στερεότυπα αποδείχθηκαν πιο ανθεκτικά από το αναμενόμενο. Ακόμη και αν μια μικρή μειοψηφία της τάξης του 10% των ανατολικοΓερμανών επιθυμεί επιστροφή στο καθεστώς της ΛΔΓ, η πλειοψηφία αισθάνεται αμήχανα σε μια ενωμένη Γερμανία²⁶.

Ταυτότητα

Οι συναισθηματικοί δεσμοί που έχουν οι πολίτες με τη χώρα τους αποτελούν μια σημαντική πτυχή της κουλτούρας τους και οι περισσότεροι Γερμανοί έχουν ισχυρή σχέση με τη χώρα τους (Westle 1998) με το 76% των δυτικοΓερμανών να αυτοπροσδιορίζονται ως Γερμανοί, το 3% να αισθάνονται ότι ανήκουν σε άλλες εθνικότητες και το 21% να μην αυτοπροσδιορίζεται με αυτούς τους όρους. Στην ανατολική Γερμανία τα αντίστοιχα ποσοστά ανέρχονται σε 86%, 1% και 13%. Το 71% των δυτικοΓερμανών και το 75% των ανατολικοΓερμανών αυτών, που αυτοπροσδιορίζονται ως Γερμανοί περιγράφουν, αυτό το αίσθημα ως σημαντικό²⁷. Σε

²⁴ The Globe and Mail <http://www.theglobeandmail.com/news/world/divisions-persist-25-years-after-the-fall-of-the-berlin-wall/article21489971/>

²⁵ πολιτικός επιστήμονας και κοινωνιολόγος στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου

²⁶ Ενδεικτικό ίσως παράδειγμα αποτελεί η ίδια η καγκελάριας Μέρκελ που στα πρώτα χρόνια της ηγεσίας της απέφυγε τις δημόσιες αναφορές σχετικά με την καταγωγή της.

²⁷ Το αίσθημα αυτό αυξήθηκε στη δεκαετία μετά την επανένωση

αντίθεση με αυτό, άλλα αισθήματα ‘ανήκειν’ όπως αυτό της γειτονιάς (Δύση: 16%, Ανατολή: 17%), της περιοχής (Δύση:15%, Ανατολή: 13%), άλλων εθνικώς ομάδων (Δύση και Ανατολή: 1%) ή θρησκεία (Δύση: 9%, Ανατολή: 4%) θεωρούνται σχεδόν άσχετα στον αυτοπροσδιορισμό των Γερμανών.

Ως βασικότερο συστατικό στοιχείο της Γερμανικής ταυτότητας θεωρείται η ικανότητα χρήσης της γερμανικής γλώσσας (94% σε Ανατολή και Δύση συμφωνούν σε αυτό), ενώ το δεύτερο βασικότερο συστατικό αποτελεί η κατοχή της γερμανικής υπηκοότητας (Δύση: 82%, Ανατολή: 85%). Οι ΑνατολικοΓερμανοί θεωρούν σε μεγαλύτερο ποσοστό πως το να αισθάνεσαι Γερμανός (Ανατολή: 76%, Δύση: 66%) και το να έχεις γεννηθεί στη Γερμανία (Ανατολή:68%, Δύση: 59%) είναι απαραίτητα στοιχεία της Γερμανικής ταυτότητας ενώ το λιγότερο σημαντικό στοιχείο της Γερμανικής ταυτότητας συνδέεται με τον χριστιανισμό (Ανατολή: 28%, Δύση: 42%). (Maier 2003: 9)

Ο κύριος λόγος για τον οποίο οι δυτικό- Γερμανοί αισθάνονται υπερήφανοι είναι τα επιτεύγματά τους στον τομέα της οικονομίας, ακολουθούμενο από το κοινωνικό κράτος, τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία και την επιρροή της Γερμανίας στον κόσμο . Το τελευταίο στοιχείο στη λίστα είναι οι ένοπλες δυνάμεις, στις οποίες κάνει αναφορά μια μικρή μερίδα ερωτηθέντων. Η κατάσταση στην ανατολική Γερμανία είναι κάπως διαφορετική. Οι οικονομικές επιδόσεις είναι και γι’ αυτούς ο κύριος παράγοντας που τους καθιστά υπερήφανους για τη χώρα τους σε παρόμοιο ποσοστό με τους δυτικούς, ακολουθούμενος από την πολιτική επιρροή της χώρας στο εξωτερικό, από το κοινωνικό κράτος, τη λειτουργία της δημοκρατίας και τις ένοπλες δυνάμεις, όλα αυτά με σημαντικά χαμηλότερα ποσοστά σε σχέση με τη δυτική Γερμανία.

Αντιλήψεις

Μπορεί η θρησκεία να μην αποτελεί συστατικό της γερμανικής ταυτότητας, όμως το πιο μεγάλο χάσμα μεταξύ των δύο κοινωνιών παρατηρείται στο θέμα της θρησκείας και της

στάσης απέναντι στην πίστη²⁸. Το σημαντικό είναι ότι η στάση απέναντι στη θρησκεία φαίνεται να συνδέεται με τη στάση απέναντι σε σοβαρά κοινωνικά θέματα, όπως οι αμβλώσεις. Στην ανατολική Γερμανία το 50% των κατοίκων τη θεωρούν αποδεκτή απόφαση αν η οικονομική κατάσταση της μητέρας δεν της επιτρέπει να συντηρήσει το νέο μέλος, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στη δυτική Γερμανία ανέρχεται στο 30%.

Το οικογενειακό μοντέλο τείνει να εξομοιώνεται σε δημογραφικούς όρους σε ανατολική και δυτική Γερμανία αφού η μέση ηλικία γάμου και απόκτησης παιδιών συμπίπτουν ενώ πριν την επανένωση αυτό συνέβαινε σε νεαρότερες ηλικίες στην ανατολική Γερμανία²⁹. Ωστόσο αυτό που διαφέρει στις δύο κοινωνίες είναι οι αντιλήψεις για τη θέση της γυναίκας, όπως και για το μοντέλο προσχολικής εκπαίδευσης -παιδικοί σταθμοί και τα νηπιαγωγεία- που αναπτυχτήκαν στην ανατολική Γερμανία και φαίνεται να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας αλλά και της αγοράς εργασίας καλύτερα από τα αντίστοιχα δυτικογερμανικά μοντέλα.

Το 56% των δυτικοΓερμανών πιστεύουν πως οι γυναίκες με μικρά παιδιά δε θα έπρεπε να εργάζονται και το αντίστοιχο ποσοστό στην ανατολική Γερμανία ανέρχεται στο 26%. Επίσης σύμφωνα με το 40% των κατοίκων στη δυτική Γερμανία, οι γυναίκες θα έπρεπε να ασχολούνται με τα οικογενειακά θέματα και την ανατροφή των παιδιών, με τον άντρα να αναλαμβάνει την οικονομική στήριξη της οικογένειας, άποψη που βρίσκει υποστηρικτές στην ανατολική Γερμανία μόνο κατά 17,8%. Το 83% των ερωτηθέντων στην ανατολική Γερμανία θεωρούν πως οι γυναίκες που εργάζονται εκπληρώνουν τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις καλύτερα ενώ στη δυτική Γερμανία συμφωνεί το 53% των ερωτηθέντων (Zawilska-Florezruk/Ciechanowicz 2011: 19)

Θεσμικά μοσχεύματα

²⁸ Το 73% των κατοίκων της δυτικής Γερμανίας είναι μέλος της μιας από τις δύο μεγάλες εκκλησίες, καθολική ή ευαγγελική ενώ στην ανατολική Γερμανία, την εκκλησία επισκέπτεται 26% του πληθυσμού, ακόμη πιο χαμηλό σε σχέση με το 28% την εποχή της επανένωσης

²⁹ λόγω των κρατικών παροχών που συνόδευαν την απόφαση

Μια απ' τις μεγαλύτερες συνέπειες της γερμανικής επανένωσης ήταν η μεταφορά θεσμών που από κάποιους περιγράφηκε ως θεσμική αποικιοποίηση (Christ/ Neubauer 1991). Η διαδικασία συνίστατο στη δημιουργία θεσμικών μοσχευμάτων για την αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης, των οικονομικών και νομικών θεσμών, της εκπαίδευσης, του κράτους πρόνοιας και του συστήματος υγείας κ.α. κατ'είκόνα και ομοίωση του δυτικού προτύπου. Αυτό συνεπαγόταν τη 'ρευστοποίηση' θεσμών της Ανατολικής Γερμανίας που κρίθηκαν αναποτελεσματικοί, ανεπαρκείς ή δεν ταίριαζαν στο νομικό πλαίσιο της ενωμένης Γερμανίας. Η εναρμόνιση των θεσμών και δημόσιων οργανισμών συνεπαγόταν την αντικατάσταση του ανατολικογερμανικού προσωπικού που ως τότε κατείχε νευραλγικές θέσεις. Οι περισσότεροι εξ' όσων εργάζονταν σε ανατολικογερμανικούς δημόσιους οργανισμούς μέχρι τον Οκτώβρη του 1990 έχασαν τις δουλειές τους ή υποβιβάστηκαν στην ιεραρχία. Αντικαταστάθηκαν από υπαλλήλους που μεταφέρθηκαν εκεί από τα παλιά ομόσπονδα κρατίδια και αυτό κατέστη ιδιαίτερα εμφανές σε περιπτώσεις ακαδημαϊκού προσωπικού, προσωπικού οικονομικών οργανισμών και δικαιοδοτικούς θεσμούς

Ανώτατη εκπαίδευση

Η μεταμόρφωση ξεκίνησε όταν συστάθηκαν τοπικές κυβερνήσεις στα 5 νέα κρατίδια. Ειδικοί από τη δυτική Γερμανία εργάστηκαν στα τοπικά υπουργεία παιδείας και καθηγητές από τη δυτική Γερμανία διορίστηκαν διευθυντές των άρτι δημιουργηθέντων ακαδημαϊκών τμημάτων. Μεταξύ των καθηκόντων τους ήταν και η προσαρμογή του ανατολικού εκπαιδευτικού συστήματος στα δυτικά πρότυπα, δηλαδή επίβλεψη των επενδύσεων, η αξιολόγηση του διδακτικού προσωπικού με όρους ακαδημαϊκών επιτευγμάτων και ανεξαρτησίας από το κομμουνιστικό καθεστώς (Pritchard 1999) καθώς και η σύγκλιση αναλογίας μαθητών- καθηγητή στα δυτικογερμανικά δεδομένα (νωρίτερα, ένας καθηγητής στην ανατολή αντιστοιχούσε σε λιγότερους μαθητές απ'ότι στη δύση). Το 1994 πάνω από 13000 πανεπιστημιακές θέσεις ρευστοποιήθηκαν και άλλοι 20000 υπάλληλοι -μεταξύ των οποίων και 5000 καθηγητές- έχασαν τις δουλειές τους ενάντια στη θέλησή τους. Οι συνέπειες της διαδικασίας αυτής είναι περισσότερο

από ορατές σήμερα, με μόνο 3 πρυτάνεις από τους 88 στα γερμανικά πανεπιστημιακά να προέρχονται από την ανατολική Γερμανία.

Στρατός

Ο στρατός της ανατολικής Γερμανίας (NVA) είχε τη φήμη του δεύτερου καλύτερα εξοπλισμένου σώματος του κομμουνιστικού μπλοκ, μετά τον σοβιετικό στρατό. Με την επανένωση ο NVA που αριθμούσε 175.000 στρατιώτες θα γινόταν τμήμα του Bundeswehr (του ομοσπονδιακού στρατού) στις 3 Οκτωβρίου του 1990. Ωστόσο ο Rainer Erpelmann, υπουργός άμυνας και αφοπλισμού της ανατολικής Γερμανίας de facto ακινητοποίησε την NVA μια μέρα πριν. Όλοι οι συνταγματάρχες υπολοχαγοί και οι ανώτεροί τους καθώς και οι γυναίκες και οι άνω των 55 ετών (εκτός από το ιατρικό στρατιωτικό προσωπικό), απολύθηκαν. 3.200 αξιωματούχοι μεταξύ 36.000 απορροφήθηκαν από τον ομοσπονδιακό στρατό. Οι πρώην αξιωματούχοι της NVA, μέχρι το 2005 θεωρούνταν ως υπηρετούντες σε ξένο στρατιωτικό σώμα και μετά το 2005 ως υπηρετούντες σε στρατιωτικό σώμα εκτός του ομοσπονδιακού, οπότε δε μπορούν να θεωρηθούν απόστρατοι και να απολαύσουν τα προνόμια που η ιδιότητα αυτή προσφέρει σε αντίθεση με όσους υπηρέτησαν στη Wehrmacht και στα SS (Bickford 2009: 51).

Διπλωματία - Επιχειρήσεις- ΜΜΕ - Πολιτική

Οι κάτοικοι των παλιών ομόσπονδων κρατιδίων εξακολουθούν να κυριαρχούν στη γερμανική ελίτ 2 δεκαετίες μετά την επανένωση. Ένα καλό παράδειγμα γι' αυτό είναι το διπλωματικό σώμα: κανένας Γερμανός διπλωμάτης δεν προέρχεται από το ανατολικό τμήμα της χώρας. Τα νέα κρατίδια έχουν πολύ λιγότερους εκπροσώπους στους επιχειρηματικούς κύκλους και καμία από τις βασικές επιχειρήσεις του γερμανικού χρηματιστηρίου δεν έχει γενικό διευθυντή που να προέρχεται από την ανατολική Γερμανία. Στο ίδιο μήκος κύματος, μόνο ένα από τα 54 μέλη της Ομοσπονδίας Γερμανικών Επιχειρήσεων προέρχεται από την ανατολή ενώ κανένας αρχισυντάκτης

καθημερινών εφημερίδων με διανομή σε όλη τη χώρα δεν προέρχεται από την ανατολή. Το γραφείο σύνταξης του ARD, του πρώτου γερμανικού καναλιού, αποτελείται από 29 άτομα εκ των οποίων μόνο τα 2 προέρχονται από την ανατολή. Παρομοίως, στο γραφείο σύνταξης του ZDF, του δεύτερου γερμανικού καναλιού, μόλις 4 από τα 34 μέλη του είναι ανατολικοΓερμανοί, χωρίς η κατάσταση να αλλάζει στα τοπικά μέσα ενημέρωσης. Αναφορικά με τα πολιτικά κόμματα, στην 62μελή επιτροπή του CDU, 14 μόλις μέλη προέρχονται από τα νέα κρατίδια. Στην περίπτωση του SPD η αναλογία είναι 4 προς 46, για το FDP 5 προς 48, για τους πράσινους 2 στους 6 και για το Die Linke 9 στους 44. Εν συνόλω, τα νέα ομόσπονδα κρατίδια αντιπροσωπεύονται από 14 υπουργούς (σε σύνολο 131) και 13 κοινοβουλευτικούς γραμματείς σε σύνολο 206 (Zawilska-Florczuk/Ciechanowicz 2011: 37) στις κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν μετά την επανένωση.

West isn't always best

Είναι κοινός τόπος στη Γερμανία η διαπίστωση πως αυτό που παρουσιάστηκε ως επανένωση δεν ήταν παρά προσάρτηση της ανατολικής Γερμανίας στη δυτική, η οποία ήταν έτοιμη να υποδεχθεί τα πέντε νέα κρατίδια με τους δικούς της όρους: οι ανατολικές δομές και τα κοινωνικά της μοντέλα ήταν δυσλειτουργικά και ξεπερασμένα και η δύση είχε όλες τις απαντήσεις. Πέρα από τους όρους Ossie και Wessie που εμφανίστηκαν σχετικά νωρίς μετά την επανένωση, τα επόμενα χρόνια άρχισε να εισάγεται στο καθημερινό λεξιλόγιο άλλος ένας νεολογισμός με ειρωνική απόχρωση, αυτός του Wossi (Kohr 1993: 7), δηλαδή ενός δυτικού που επισκέπτεται την ανατολή είτε εκπροσωπώντας κάποια τράπεζα είτε ως δημόσιος υπάλληλος για να επιβλέψει την ενσωμάτωση των δυτικών θεσμικών μοσχευμάτων στην ανατολή.

Μία πιο διευδυτική ματιά στη Γερμανία του 2015 ωστόσο, φανερώνει μια γερμανική κοινωνία περισσότερο ανατολική απ'όσο αντέχει να παραδεχτεί.

Το ποδόσφαιρο παρέχει ένα προφανές παράδειγμα. Ο ποδοσφαιριστής της Ρεάλ Μαδρίτης, Toni Kroos μπορεί να είναι ο μοναδικός της παίχτης προερχόμενος από την ανατολική Γερμανία ωστόσο η επιτυχία της ομάδας του βασίστηκε στο δεκαετές πλάνο

προετοιμασίας στα πρότυπα αυτού που εφαρμοζόταν στην ανατολική Γερμανία και στις άλλες χώρες των κεντρικά σχεδιασμένων οικονομιών³⁰. Ο Heinz Werner, πρώην προπονητής της Hansa Rostock και της Union Berlin, απογοητεύθηκε όταν μετά την πτώση του τείχους αντιλήφθηκε πόσο λίγο επένδυναν οι δυτικοΓερμανοί στους παίχτες τους. Όταν το 1992 ήγειρε το θέμα στο ετήσιο συνέδριο της Γερμανικής Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου, έγινε αντικείμενο χλεύης. Η εκπαίδευση νέων παιχτών θεωρήθηκε χρονοβόρα και ως λύση προκρίθηκε η αγορά παικτών, όποτε αυτό ήταν απαραίτητο. Ήταν μετά τις αποτυχίες των διοργανώσεων του 1998 και του 2000 που οι δυτικοί άρχισαν να εξετάζουν τις προτάσεις του Werner και ήδη το 2002 ιδρύθηκαν ποδοσφαιρικές ακαδημίες σε όλη τη χώρα και οι ποδοσφαιρικοί όμιλοι της Bundesliga αναγκάστηκαν να δημιουργήσουν τις δικές τους ποδοσφαιρικές ακαδημίες. 12 χρόνια αργότερα, ο Mario Götze, προϊόν αυτού του συστήματος, θα σκόραρε απέναντι στην Αργεντινή και η Γερμανία θα κατακτούσε το Παγκόσμιο Κύπελλο. Η παραδοχή πως πρότυπο αυτών των αλλαγών υπήρξε η ανατολική Γερμανία, αποτελεί taboo και ως πηγή έμπνευσης προτιμάται να αναφέρεται η Ολλανδία³¹.

Η πολιτική της Γερμανίας αναφορικά με τη θέση της γυναίκας στο χώρο εργασίας προσιδιάζει όλο και πιο πολύ σε αυτή που εφαρμόζε η ΛΔΓ, που υπήρξε εξαιρετικά προοδευτική. Οι γυναίκες ήταν σε θέση να διαλέξουν τον χώρο εργασίας τους χωρίς την άδεια του συζύγου ήδη το 1950, 27 χρόνια νωρίτερα απ'ότι αυτό συνέβη στη δύση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, οι εργαζόμενες μητέρες ξεπερνούσαν το 90%. Το κράτος παρείχε στις γυναίκες ειδικά πανεπιστημιακά μαθήματα, γενναιόδωρες άδειες μητρότητας και ένα ευρύ δίκτυο παιδικών σταθμών που στη δύση σπάνιζε ενώ η καθημερινότητα της γυναίκας εκεί περιγραφόταν ανάγλυφα από το τρίπτυχο παιδιά, κουζίνα εκκλησία³² ("kinder, küche, kirche"). Ο κοινωνιολόγος Hildegard Nickel από το πανεπιστήμιο Humboldt του Βερολίνου θυμάται³³ πως μετά την επανένωση, όποιος

³⁰ <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/03/thuringia-socialist-east-germany-influence-in-unified-germany>

³¹ <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/03/thuringia-socialist-east-germany-influence-in-unified-germany>

³² http://www.nytimes.com/2010/10/06/world/europe/06iht-letter.html?_r=0

³³ <http://www.theguardian.com/commentisfree/2010/sep/30/east-germany-angela-merkel>

πρότεινε αύξηση των παιδικών σταθμών και ολοήμερων σχολείων, εγκαλούνταν για την επίκληση του φαντάσματος του κομμουνισμού. Σήμερα, ο καθένας δικαιούται μια θέση σε παιδικό σταθμό και αυτό θεωρείται αδιαπραγμάτευτο. Βέβαια κανείς δεν τολμά να παραδεχθεί πως πρότυπο υπήρξε η ανατολική Γερμανία³⁴ και αντ' αυτού, προτιμάται η Σκανδιναβία και η Γαλλία.

Σε πρόσφατες μελέτες, οι γυναίκες στην ανατολική Γερμανία έχουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, είναι πιο ευέλικτες και πιο μορφωμένες. Αποκτούν παιδιά σε μικρότερη ηλικία, είναι πιο ικανοποιημένες με την εμφάνισή τους και τη σεξουαλικότητά τους και λιγότερες θα ξεκινούσαν πρόγραμμα διατροφής. Το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων στη δύση αγγίζει το 24% ενώ στην ανατολή μόλις το 6%, αν και οι αμοιβές είναι χαμηλότερες.

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί πως ήταν η διαρροή ανδρικού εργατικού δυναμικού προς τη δύση που ώθησε το κομμουνιστικό καθεστώς να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις που θα επέτρεπαν στις γυναίκες να εισέλθουν στην αγορά εργασίας για να αντιμετωπιστούν τα οικονομικά προβλήματα του καθεστώτος³⁵. Τα ίδια προβλήματα ήταν αυτά που ώθησαν την ΛΔΓ να αναπτύξει ένα πρότυπο σύστημα ανακύκλωσης αφού μέχρι το 1989, λόγω των συνεχών ελλείψεων στα τρόφιμα οι ανατολικοΓερμανοί έμαθαν να εξοικονομούν και να αγοράζουν μόνο όσα κρίνονταν απαραίτητα, μια συμπεριφορά που σήμερα φαίνεται να κυριαρχεί και σήμερα. Και πάλι, όταν το 2002 εισήχθη το σύστημα για την ανακύκλωση μπουκαλιών, αποσιωπήθηκαν οι αναφορές στην ΛΔΓ και προτιμήθηκε η Σκανδιναβία³⁶.

Στην αλλαγή του αιώνα, οι θέσεις που κατακτούσαν οι Γερμανοί μαθητές στις κατατάξεις του διεθνούς προγράμματος PISA με τις σχολικές επιδόσεις, οδήγησαν σε μεταρρυθμίσεις το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Κρίθηκε αναγκαίο να σταλούν

³⁴ http://www.nytimes.com/2010/10/06/world/europe/06iht-letter.html?_r=0

³⁵ <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/03/thuringia-socialist-east-germany-influence-in-unified-germany>

³⁶ <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/02/german-division-berlin-wall-reunification-war-anniversaries>

αποστολές στη Φινλανδία³⁷, στη χώρα δηλαδή με τις υψηλότερες παραδοσιακά επιδόσεις για να τους ενημερώσουν πως για το σύστημά τους, έμπνευση και πρότυπο αποτέλεσαν τα σχολεία της ανατολικής Γερμανίας.

Οι εξελίξεις στο γερμανικό σύστημα υγείας καταδεικνύουν ότι η χώρα μπορεί να μάθει από την ανατολή χωρίς αυτό να συνεπάγεται και την αντίστοιχη αναβίωση των ιδεολογικών αξιών. Στην ανατολική Γερμανία μεγάλο μέρος της ιατρικής περίθαλψης επαφίονταν στις πολυκλινικές³⁸ (Polikliniken) που χρηματοδοτούνταν από το κράτος και συνδύαζαν ‘γενικούς ιατρούς’ και γιατρούς άλλων ειδικοτήτων. Στη δυτική Γερμανία κάθε γιατρός αυτοαπασχολούνταν, διαχειριζόταν τη δική του κλινική και χρησιμοποιούσε τις δικές του πρακτικές. Με την πτώση του τείχους οι πολυκλινικές εξαφανίστηκαν και οι ανατολικοΓερμανοί γιατροί αναγκάστηκαν να λειτουργήσουν ως ελεύθεροι επαγγελματίες αλλά η μεταρρύθμιση του 2003 οδήγησε στην επαναλειτουργία των πολυκλινικών (ως ιατρικά κέντρα πια) λόγω των πλεονεκτημάτων που συνδύαζαν. Εάν ένας γενικό γιατρός χρειαζόταν τη βοήθεια ενός γιατρού συγκεκριμένης ειδικότητας, θα μπορούσε να τον βρει στο τέρμα του διαδρόμου. Στις δε αγροτικές και αραιοκατοικημένες περιοχές, ένα τέτοιο ιατρικό κέντρο θα συνδύαζε πολλές ειδικότητες γιατρών οι οποίοι παράλληλα θα μοιράζονταν τον εξοπλισμό, τα γραφεία και την τεχνογνωσία. Η διαφορά με το ανατολικό μοντέλο έγκειται στο ότι τα ιατρεία αυτά, λειτουργούν με τους κανόνες της αγοράς και πολλοί γιατροί αποφασίζουν να ανοίξουν νέες κλινικές που τους επιτρέπουν να είναι ανταγωνιστικοί.

Η περίπτωση των ιατρείων αυτών, αποδεικνύει ότι η σύζευξη πτυχών των δύο οικονομικοπολιτικών υποδειγμάτων, σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι πολύ πιο προσοδοφόρα και αποτελεσματική από την τυφλή πίστη στην ανωτερότητα του ενός ή του άλλου. Άλλωστε, και τα δύο συστήματα δημιουργήθηκαν ως απάντηση σε κάποιες ανάγκες και ανάλογα με την περίπτωση, μπορεί το ένα, το άλλο ή ένας συνδυασμός τους να οδηγήσει σε οικονομικά και κοινωνικά βέλτιστα αποτελέσματα.

³⁷ <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/03/thuringia-socialist-east-germany-influence-in-unified-germany>

³⁸ <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/03/thuringia-socialist-east-germany-influence-in-unified-germany>

Ostalgie

Η ανατολικογερμανική ταυτότητα (Ostidentität) που αναπτύχθηκε στα χρόνια της απομόνωσης, δε θα κατέρρεε με την πτώση του τείχους. Στη διάρκεια της μετάβασης, οι ανατολικοΓερμανοί αισθάνθηκαν ότι οι δικοί τους κανόνες, το αξιακό τους σύστημα και οι παραδόσεις υποτιμήθηκαν και λειδορήθηκαν ενώ η ΛΔΓ ταυτίστηκε με ένα δικτατορικό καθεστώς και ένα άδικο κράτος. Ο καγκελάριος της επανένωσης Helmut Kohl παραδέχθηκε πως σάστισε μπροστά στη διασπαστική δυναμική που δημιούργησαν τα 40 χρόνια διαίρεσης, ακόμη και μεταξύ ανθρώπων που ενώνονταν με δεσμούς γλωσσικούς, ιστορικούς κι πολιτιστικούς.

Σε έρευνα του 2009, 60% των κατοίκων της ανατολικής Γερμανίας δε θεωρούν την ΟΔΓ ως την πατρίδα τους παρότι ταυτόχρονα δε θα ήθελαν η χώρα τους να διαιρεθεί ξανά. Σχεδόν 10% των ερωτηθέντων στην ανατολική Γερμανία δεν αντιλαμβάνονται την ενωμένη Γερμανία ως πατρίδα τους και θα ήθελαν η χώρα να διαιρεθεί ενώ το ποσοστό αυτών των που την αντιλαμβάνονται ως πατρίδα τους αγγίζει το 25%. Αντίστοιχη έρευνα στη δυτική Γερμανία θα ήταν δύσκολο να διεξαχθεί δεδομένης της κυρίαρχης μετάφρασης της επανένωσης ως την ενσωμάτωση της ανατολικής Γερμανίας στη δυτική. Οι κάτοικοι της δυτικής Γερμανίας συχνά αντιμετωπίζουν τους ανατολικούς ως πολίτες 2^{ης} κατηγορίας και αυτό οδηγεί στην άνοδο του φαινομένου της Ostalgie στην ανατολική Γερμανία, τη νοσταλγία δηλαδή για την ανατολική Γερμανία όπως αυτή νοείτο πριν την επανένωση. Στη δυτική Γερμανία η αντίστοιχη τάση, αν και λιγότερο γνωστή είναι η Westalgie και αναφέρεται στη δυτική Γερμανία πριν το 1989. Στην ανατολική Γερμανία το 57% του πληθυσμού, θεωρεί ότι η ανατολική Γερμανία είχε περισσότερα θετικά παρά αρνητικά χαρακτηριστικά (43% των ερωτηθέντων απαντούν το ανάποδο) και οι συνθήκες διαβίωσης ήταν καλύτερες από τις σημερινές. Το ποσοστό των κατοίκων της δυτικής Γερμανίας που προτιμούν την ομοσπονδιακή δημοκρατία προ της επανένωσης φθάνει το 65% (Berth/Wagner/Braehler 2005). Τέτοιες προσεγγίσεις, κυρίως η Ostalgie είναι χαρακτηριστική των γενεών που ξόδεψαν τουλάχιστον ένα μέρος της ενήλικης ζωής τους πριν την επανένωση της Γερμανίας αλλά και νέων που γεννήθηκαν στην επανενωμένη Γερμανία. Οι νέοι εξιδανικεύουν τη ζωή στην ανατολική Γερμανία κυρίως

γιατί γνωρίζουν ελάχιστα για τη ζωή εκεί. Μπορεί τα αγαθά που μιμούνται εκείνα της ανατολικής Γερμανίας, οι ταινίες και τα coffee shops σαν αυτά της ανατολικής Γερμανίας να είναι πολύ της μόδας αλλά οι γνώσεις που έχουν οι νέοι για την καθημερινότητα εκεί είναι ελάχιστες. Πάνω απ το 70% των μαθητών στο κρατίδιο του Βρανδεμβούργου που ερωτήθηκαν το 2007 από το Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου δε μπορούσαν να απαντήσουν 9 από τις 18 ερωτήσεις αναφορικά με την ανατολική Γερμανία για την οποία ρωτήθηκαν. Για παράδειγμα, ένας στους δύο δεν ήξερε πότε ανεγέρθηκε και πότε κατέρρευσε το τείχος του Βερολίνου (Berth/Wagner/Braehler 2005).

Οικονομία

Το 1949 η Γερμανία διαιρέθηκε σε δύο χώρες, στη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας και στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Η μεν πρώτη ήταν μια κομμουνιστική χώρα με κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία, η δε δεύτερη, μία κοινοβουλευτική δημοκρατία με κοινωνική οικονομία της αγοράς και αυτές οι διαφορές στην διακυβέρνηση παρήγαγαν εξαιρετικά διαφορετικές οικονομίες και διαφορετικά επίπεδα διαβίωσης που κατέστησαν της επανένωση ένα εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα, σχεδόν ένα κοινωνικό πείραμα.

Ένα κοινωνικό πείραμα

Η οικονομία που υιοθέτησε η ΟΔΓ μεταπολεμικά, ήταν αυτή της αγοράς με κάποια δόση κρατικής παρέμβασης³⁹ που θα τη βοηθούσε να ανακάμψει μετά τον πόλεμο, σε αντίθεση με την ΛΔΓ που επέλεξε την εξ'ολοκλήρου σχεδιασμένη οικονομία, όπου ο προγραμματισμός, δια στόματος στελεχών του SED περιελάμβανε και την τελευταία μονάδα παραγωγής της κρατικά ελεγχόμενης βιομηχανίας και που αναμένονταν να αναδείξει το ένα από τα δύο συστήματα νικητή. Λογικά, η σχεδιασμένη οικονομία υπερέχει, αφού θα ανταμειφθεί αυτός που χρησιμοποιεί τη λογική του, διατείνονταν στο SED. Όντως, τα πρώτα χρόνια ο κεντρικός σχεδιασμός φάνηκε να αποδίδει στην ανατολική Γερμανία κυρίως λόγω της έλλειψης πόρων και των επανορθώσεων που όφειλε η χώρα στους Σοβιετικούς. Ήδη όμως το 1971 ο Χόνεκερ θα εγκατέλειπε τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες αφού η χώρα δε μπορούσε πια να ανταγωνίζεται τα δυτικογερμανικά επίπεδα παραγωγής και κατανάλωσης, παρά τα πλήγματα που επέφερε η δεκαετία του 1970 και στη Δυτική Γερμανία. Τη στιγμή της κατάρρευσης της ΛΔΓ, η παραγωγικότητάς της μετά βίας άγγιζε το 30% αυτής της ΟΔΓ (Roesler 1991: 55).

Η κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία έβλαψε την ΛΔΓ αφού η έλλειψη ανταγωνισμού δεν κινητροδοτούσε τις επιχειρήσεις να μειώσουν το κόστος παραγωγής, να αυξήσουν την

³⁹ Περιορισμένη ωστόσο, γνωστή ως κοινωνική οικονομία της αγοράς

παραγωγικότητάς τους ή να καινοτομήσουν. Τα διαθέσιμα αποθέματα εξανημίστηκαν σε κρατικές επιχορηγήσεις αγαθών και υπηρεσιών που περιελάμβαναν τρόφιμα, δημόσιες συγκοινωνίες, ενέργεια κι ενοίκια μεταξύ άλλων, με το ποσοστό τους να αγγίζει το 1898 το 20% της δημόσιας δαπάνης. Οι επιχειρήσεις ήταν γενναιόδωρες στις παροχές τους προς τους εργαζομένους, προσφέροντάς διακοπές, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, πληρώνοντας το νηπιαγωγείο των παιδιών τους και γενικότερα δημιουργώντας μία ατμόσφαιρα που αποθάρρυνε τους εργαζομένους από την αναζήτηση άλλης εργασίας⁴⁰. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την πολιτική του δικαιώματος στην εργασία, δημιουργούσε τεχνητά μεν, υψηλά δε, επίπεδα απασχόλησης⁴¹ (Ritter 2011: 74)

Παρόλα αυτά, κανένας στην ανατολική Γερμανία, ούτε οι σύλλογοι για τα πολιτικά δικαιώματα ούτε οι μικρές ομάδες μεταρρυθμιστών στο κομμουνιστικό κόμμα καλωσόρισαν το 'καπιταλιστικό' σύστημα, αφού προτιμούσαν μια εκσυγχρονισμένη σοσιαλδημοκρατία στα πλαίσια μιας συνομοσπονδίας με τη Δυτική Γερμανία (Wiesenthal 2003: 2). Λόγω δε της πολυετούς καθεστωτικής καταπίεσης, οι αντιφρονούντες δεν είχαν καταφέρει να οργανωθούν όπως συνέβη στην Ουγγαρία, την Πολωνία ή τη Σλοβενία. Για να καμφθούν οι αντιστάσεις και οι επιφυλάξεις απέναντι στην επανένωση, έγινε μια προσπάθεια, αυτή, να παρουσιαστεί ως μέρος της διαδικασίας εμβάθυνσης του ευρωπαϊκού εγχειρήματος και δόθηκαν υποσχέσεις για οικονομικές παροχές που θα επέτρεπαν στην ανατολική Γερμανία να προσεγγίσει άμεσα τα δυτικογερμανικά επίπεδα διαβίωσης. Ενισχυτικά λειτούργησε το συντελεσθέν οικονομικό θαύμα της Δυτικής Γερμανίας των δεκαετιών του 1950 και 1960, παρότι οι προϋποθέσεις αυτού -η δυνατότητα υποτίμησης του νομίσματος και η δυνατότητα γρήγορης ανάπτυξης της οικονομίας λόγω της πρότερης καταστροφής- εξέλιπαν.

⁴⁰Ένα παράδειγμα κακής διαχείρισης των πόρων της ΛΔΓ αποτελεί η απόφαση του SED να επενδύσει στον εκσυγχρονισμό της παραγωγής μικροηλεκτρονικού εξοπλισμού παρά σε παρά σε τρόφιμα, εργαλεία ή σε κτίρια. Η παραγωγή ενός μικροσίπ κόστιζε στην ΛΔΓ 530 μάρκα ενώ στην οικονομία της αγοράς μόλις 5 (Ritter 2011: 75), αναδεικνύοντας την αναποτελεσματικότητα της κεντρικά σχεδιασμένης οικονομίας και υπενθυμίζοντας πόσο υστερούσε η ΛΔΓ σε σχέση με τον Δυτικό κόσμο.

⁴¹ Η απασχόληση πολλών εργαζομένων μειώνει την αποτελεσματικότητα και αυξάνει το κόστος λειτουργίας μιας επιχείρησης. Αυτό οδηγεί σε αύξηση των τιμών, πτώση της ζήτησης

Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και των δύο κυβερνήσεων ήταν αντιμέτωποι με ένα παίγνιο ισχύος ανάμεσα στην Κεντρική Τράπεζα της Δυτικής Γερμανίας (Bundesbank), την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, τα ομόσπονδα κρατίδια και τους ανατολικογερμανούς πολιτικούς που έπρεπε να καταλήξουν σε συμφωνία αναφορικά με τέσσερα μεγάλα θέματα. Την ισοτιμία του νομίσματος, τις μεταβιβάσεις κεφαλαίων, τις ιδιωτικοποιήσεις και την ανεργία, που δε θα είχαν αντίκτυπο μόνο στην οικονομία της ενωμένης Γερμανίας αλλά και στην ψυχολογία των κατοίκων της (Donnelly 2012: 7). Το διακύβευμα ήταν τεράστιο και αφορούσε την προτεραιότητα των κοινωνικών παραμέτρων επί των κοινωνικών ή το αντίθετο. Η έμφαση δόθηκε στους κοινωνικούς παράγοντες⁴² παρά τις εισηγήσεις των εμπειρογνομόνων για θέματα οικονομίας.

Ενώ η δυτική Γερμανία ευημερούσε με το γερμανικό μάρκο (Deutshmark), η ανατολική Γερμανία αντιμετώπιζε προβλήματα με το αδύναμο Ostmark. Το διακύβευμα συνίστατο στην ανεύρεση ενός τρόπου εκ μέρους των πολιτικών και της Bundesbank για τη σύγκλιση των δύο οικονομιών. Υπερίσχυσε της Bundesbank η πρόταση του Kohl που περιελάμβανε πιο γενναιόδωρες παροχές που επέσπευσαν τη διαδικασία της επανένωσης, θέτοντας τα κοινωνικά ζητήματα της ανατολικής Γερμανίας υπεράνω των οικονομικών της δυτικής. Οι εκπρόσωποι των δυτικών κρατιδίων ανησυχούσαν πως η επανένωση θα μεταφραζόταν σε υψηλή φορολόγηση και αύξηση του χρέους, αφού η ισχυρότερη οικονομία θα αναλάμβανε να υποστηρίξει την μετατροπή της πιο αδύναμης σε καπιταλιστική. Σε τελική ανάλυση, η ανατολική Γερμανία θα προσχωρούσε στη δυτική και οι εκπρόσωποι της τελευταίας πάσχιζαν να συμβιβάσουν τη χρηματοδότηση της επανένωσης χωρίς να επιβαρύνουν υπερβολικά τους δυτικούς φορολογούμενους.

Το θέμα του νομίσματος, με την Bundesbank και το ομοσπονδιακό υπουργείο οικονομικών να ζητούν την 2:1 μετατροπή για το χρέος, τις καταθέσεις, τους μισθούς, τις συντάξεις και τα μετρητά άνω των 2.000 γερμανικών μάρκων προκάλεσε διαδηλώσεις αφού ανεμένετο να δυσχεράνει ακόμη περισσότερο τη θέση των ανατολικοΓερμανών ενώ στις πρόσφατα διεξαχθείσες εκλογές του 1990 οι πολιτικοί της ΛΔΓ στήριξαν την καμπάνια τους στην 1:1 αναλογία μισθών και των καταθέσεων. Η τελική απόφαση για την γερμανική Οικονομική, Κοινωνική και Νομισματική Ένωση πάρθηκε τον Μάιο του

⁴² με μια εξαίρεση, την περίπτωση της ανεργίας όπου ο ρόλος του κράτους αποφασίστηκε να περιοριστεί

1990 και δημιούργησε ένα πιο σύνθετο σκηνικό (Donnelly 2012: 7). Επί της ουσίας, για τις περιουσίες και τις αποζημιώσεις ίσχυσε το 2:1, ενώ για μετρητά και καταθέσεις μεταξύ 2.000 και 6.000 το 1:1, αλλά και πάλι αυτό διέφερε με ηλικιακά κριτήρια. Στα χρέη των επιχειρήσεων και στα στεγαστικά δάνεια εφαρμόστηκε το 2:1 και ξεπέρασαν τα 360 δις ανατολικά μάρκα.

Πακέτα βοήθειας προς τα ανατολικά κρατίδια.

Η αρχική περίοδος προσαρμογής για τον εκσυγχρονισμό της ανατολικής Γερμανίας περιελάμβανε χρηματοδότηση από διάφορες πηγές. Πέρα από τα χρήματα που προέρχονταν από τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό με τη μορφή για παράδειγμα, πακέτων αλληλεγγύης και των χρημάτων που παραχωρήθηκαν από τα παλιά ομόσπονδα κρατίδια χάριν σύγκλισης, η ανατολική Γερμανία έλαβε επίσης κεφάλαια από τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αρχής γενομένης το 1991 (Zawilska-Florczuk/Ciechanowicz 2011: 55). Τα περισσότερα από τα κεφάλαια παραχωρήθηκαν και συνεχίζουν να παραχωρούνται από τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό ως τμήμα της ‘ανοικοδόμησης της ανατολικής Γερμανίας’ (Aufbau Ost), δηλαδή επενδύσεων που στόχευαν στην ανοικοδόμηση και στην ανάπτυξη της ανατολικογερμανικής οικονομίας και των υποδομών της.

Την πρώτη πηγή χρηματοδότησης την περίοδο 1990-1994 αποτέλεσαν τα Γερμανικά Κεφάλαια Ενότητας για να εκπληρώσει τη συμφωνία της 18ης Μαΐου 1990 μεταξύ των δύο Γερμανιών. Συνολικά 82.2 δις ευρώ μεταβιβάστηκαν στη διάρκεια αυτού του εγχειρήματος, τα 49 δις με τη μορφή δανείων και 34 δις από επιχορηγήσεις του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού και των προϋπολογισμών των ομόσπονδων κρατιδίων ξεχωριστά.

Τα κεφάλαια αυτά στην πορεία αντικαταστάθηκαν από τα πακέτα αλληλεγγύης που στόχο είχαν να εκσυγχρονίσουν τις υποδομές και στα δύο τμήματα της χώρας. Το πρώτο πακέτο αλληλεγγύης ίσχυσε μεταξύ 1994-2004 και κόστισε 105 δις ευρώ, ενώ σε πολλές περιπτώσεις δεν έγινε χρηστή διαχείριση αυτών -πχ διατέθηκαν για συντάξεις ηλικιωμένων και αναπήρων ενώ προορίζονταν για τον εκσυγχρονισμό των υποδομών-

και το 2003 υπολογίστηκε πως αυτό συνέβη στο 71.3% των επιδοτήσεων στο Μακλεμβούργο- Δ. Πομερανία, στο 66.6% στην Σαξωνία Άνχαλτ, στο 54,8% στο Βραδεμβούργο και στο 32.5% στη Θουριγγία. Παρόλα αυτά το 2001 η Bundestag θα εγκρίνει τη συνέχιση του προγράμματος και το δεύτερο πακέτο αυτού, με ισχύ από το 2005 έως το 2019 156,5 δις ευρώ. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Halle Institute for Economic Research (2008 : 24) μεταξύ 1990-2009 η ανατολική Γερμανία έλαβε 1.3 δις ευρώ με τη μερίδα του λέοντος να συνδέεται με παροχές κοινωνικής πολιτικής και το μόλις το 10% να χρησιμοποιείται για τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που εξέδωσε η γερμανική κυβέρνηση το 1997, μέχρι το τέλος του 2013 η ανατολική Γερμανία θα έχει λάβει 16.5 δις ευρώ από τα ευρωπαϊκά διορθωτικά ταμεία συμπεριλαμβανομένων 1.5 δις ευρώ για τον εκσυγχρονισμό των υποδομών και περίπου 1.3 δις για την αναζωογόνηση της αγοράς εργασίας και της εκπαίδευσης.

Πολλές αποφάσεις που πάρθηκαν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της επανένωσης δεν ήταν τόσο πετυχημένες όσο αναμενόταν και σε αυτές συγκαταλέγονται η γρήγορη 'διόρθωση' της ισοτιμίας, ο εκσυγχρονισμός της βιομηχανίας και οι ιδιωτικοποιήσεις, που δεν ήταν ενέργειες τόσο επιτυχημένες αφού το κοινωνικό κόστος που συνεπάγονταν ήταν πολύ υψηλότερο από το αναμενόμενο, και αυτό αφορά κυρίως τον τομέα της ανεργίας, συμπεριλαμβανομένης και της μακροχρόνιας ανεργίας. Η ιδιωτικοποίηση των ανατολικογερμανικών επιχειρήσεων προκάλεσε αντιπαραθέσεις. Η οικονομική κατάρρευση της ανατολικής Γερμανίας που οδήγησε στο πάγωμα των παραγγελιών από τις υπόλοιπες ανατολικές χώρες που αποτελούσαν βασικό εμπορικό εταίρο, συνδυασμένο με την 1:1 αντικατάσταση του ανατολικού μάρκου με το δυτικογερμανικό, έφερε τις υγιείς επιχειρήσεις στα πρόθυρα κατάρρευσης. Η ιδιωτικοποίηση και ο εκσυγχρονισμός των περισσότερων επιχειρήσεων ήταν απαραίτητος λόγω του απαρχαιωμένου εξοπλισμού και του ανταγωνισμού από τη δύση όμως η ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων σχετιζόμενων με τον τομέα των τροφίμων, της ενέργειας και αλλού δε θα μπορούσε παρά να επηρεάσει άμεσα τη ζωή των ανατολικοΓερμανών.

Treuhand

Τον ρόλο της ιδιωτικοποίησης των κρατικών επιχειρήσεων της ανατολικής Γερμανίας ανέλαβε η Treuhand, που συστάθηκε το 1990 από το συμβούλιο υπουργών της ανατολικής Γερμανίας και προκάλεσε σωρεία αντιπαραθέσεων.

Η δραστηριότητά της αφορούσε 8000 επιχειρήσεις που απασχολούσαν 4 εκατομμύρια εργαζομένους. Η Treuhand θα αναλάμβανε να ιδιωτικοποιήσει επίσης αγροτικές εκτάσεις, περιουσιακά στοιχεία των κομμάτων, του ανατολικογερμανικού Υπουργείου Ασφάλειας και εκτάσεις που μέχρι πρότινος κατείχε ο εκμεταλλεύονταν ο στρατός. Ωστόσο, η ιδιωτικοποίηση των βιομηχανιών μηχανημάτων, ενέργειας, των κατασκευαστικών βιομηχανιών και των βιομηχανιών τροφίμων επηρέασαν άμεσα τις ζωές των κατοίκων της ανατολικής Γερμανίας.

Η Treuhand κατά κανόνα, φρόντιζε να τέμνει τις μεγάλες επιχειρήσεις σε μικρότερες και να πουλάει τις τελευταίες σε επενδυτές, όμως συχνά, κριτήριο δεν αποτελούσε η τιμή της συμφωνίας αλλά η επίτευξη γρήγορης συμφωνίας (Schroeder 2006: 56) αφού το προσωπικό της αποτελούνταν εξ' ολοκλήρου από δυτικοΓερμανούς και η προμήθεια που λάμβαναν συναρτώνταν με τον ρυθμό πώλησης. Αυτό είχε ως συνέπεια, μεγάλα νομικά πρόσωπα να εξαγοράσουν εταιρείες της ανατολικής Γερμανίας με πολύ χαμηλό κόστος, ενώ δεν έλειψαν και οι απάτες, με δυτικοΓερμανούς επενδυτές να αγοράζουν σε τιμές ευκαιρίας ανατολικογερμανικές εταιρείες, να δέχονται τις επιχορηγήσεις και στη συνέχεια να προκαλούν τη χρεοκοπία τους. Όταν η Treuhand ρευστοποιήθηκε το 1994, εν μέρει για να υποστηρίξει την παραγωγή των εργοστασίων και εν μέρει για να εξυπηρετήσει τις μισθολογικές υποχρεώσεις της ανατολικογερμανικών εταιρειών, άφησε ένα χρέος της τάξης των 100 δις ευρώ (Schroeder 2006: 57), το οποίο ενσωματώθηκε στο 1ο ομοσπονδιακό πακέτο αλληλεγγύης ενώ οι αρμοδιότητες της Treuhand διανεμήθηκαν σε μικρότερους φορείς.

Ανεργία

Ένα από τα οφέλη της κομμουνιστικής Γερμανίας ήταν τα χαμηλά επίπεδα ανεργίας και η υψηλή επαγγελματική ασφάλεια. Λίγο πριν την επανένωση, το γερμανικό εργατικό δυναμικό αποτελούνταν από 9 εκατομμύρια άτομα, πολύ παραπάνω από το ήμισυ του

πληθυσμού (Lange/Pugh 1998: 18). Λόγω της απαίτησης για εργασία και χάρη στις προσπάθειες των οργανωτικών επιτροπών να χρησιμοποιηθεί το εργατικό δυναμικό στο σύνολό του, η Ανατολική Γερμανία, μετά την επανένωση έμεινε τελείως απροετοίμαστη να διαχειριστεί την αναπόφευκτη αύξηση της ανεργίας (Ritter 2011: 134) αφού εγγενές στοιχείο των καπιταλιστικών οικονομιών αποτελεί ένα ελάχιστο φυσικό ποσοστό ανεργίας. Η επίδραση της Treuhand και η φυσική απώλεια θέσεων εργασίας εξαιτίας της έκθεσης στον ανταγωνισμό θα οδηγούσε σε αύξηση των ποσοστών ανεργίας σε καθόλου αμελητέα επίπεδα.

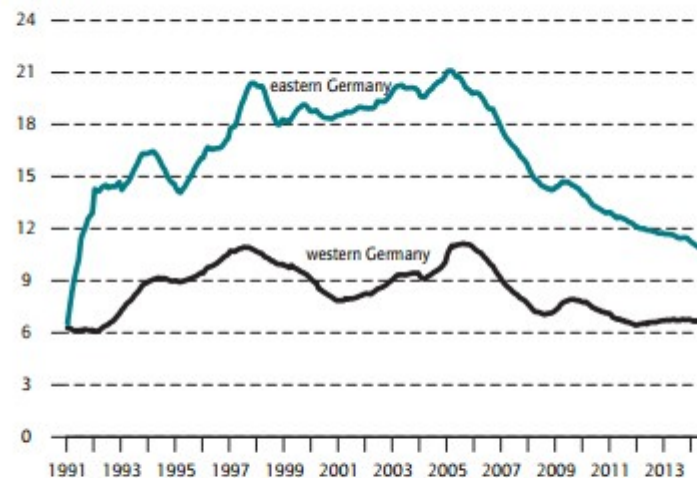
Ωστόσο, η μετάβαση από μια κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία στην οικονομία της αγοράς -έστω και στην κοινωνική οικονομία της αγοράς- χωρίς ουσιαστικά μία μεταβατική περίοδο αποτέλεσε ένα μοναδικό οικονομικό και κοινωνικό εγχείρημα για να περιοριστούν οι κοινωνικές επιπτώσεις μιας ταραχώδους οικονομικής μεταμόρφωσης, η ανατολική Γερμανία πέρασε το νόμο για την προώθηση της απασχόλησης τον Ιούνιο του 1990, που στόχο είχε να υιοθετήσει τις πρακτικές που εφάρμοζε η δυτική Γερμανία στην αγορά εργασίας, αντισταθμίζοντας τη συνεπαγόμενη αύξηση της ανεργίας. Αυτό προέβλεπε πρόνοια όπως άλλωστε συνέβαινε και στη δυτική Γερμανία, για εργαζόμενους που για ένα διάστημα αναγκάζονταν να απέχουν (πχ για οικογενειακούς λόγους) μόνο που στην περίπτωση της ανατολικής Γερμανίας αυτό αφορούσε εργαζόμενους των οποίων τα επαγγέλματα δεν προβλεπόταν να επιβιώσουν της επανένωσης. Αφορούσε ακόμη εργαζομένους που συμμετείχαν σε προγράμματα μετεκπαίδευσης και πολλές φορές εισέπρατταν επιδόματα από τους προηγούμενους (Ritter 2011: 172). Στον πρώτο χρόνο μετά τη δημιουργία της νομισματικής ένωσης υπολογίζεται ότι περίπου 6.8 με 8 εκατομμύρια έλαβαν τέτοιου είδους παροχές που μεταφράζεται στο 75-90% του εργατικού δυναμικού της ανατολικής Γερμανίας δημιουργώντας στρεβλώσεις αφού αποθάρρυνε την αναζήτηση εργασίας και παρείχε ευκαιρίες για κατάχρηση του δικαιώματος απέναντι σε αυτές τις παροχές.

Τα επίπεδα που τελικά θα άγγιζε η ανεργία δε μπορούσαν να γίνουν αντιληπτά για αρκετά χρόνια και αυτό αφού με τη ρευστοποίηση επιχειρήσεων στην ανατολή από την Treuhand ανεμένετο η ανεργία να αυξηθεί, το αντίστροφο ανεμένετο να συμβεί, τουλάχιστον στην αρχή, στη δυτική Γερμανία. Μία κοινωνία που απαλλάσσεται από τους

περιορισμούς του καθεστώτος και έρχεται σε επαφή με τον καπιταλισμό και την υπερπροσφορά, είναι λογικό να παρουσιάσει τεράστια ζήτηση για τα προϊόντα που παρήγαγε η δυτική Γερμανία και να αυξήσει τις θέσεις εργασίας κατά 700.000 όπως υπολογίζεται για το 1991. Σχεδόν τα μισά από αυτά φαίνεται πως κατέλαβαν ανατολικοΓερμανοί που μετανάστευσαν στη δύση αφού η ανεργία στη δυτική Γερμανία φαίνεται να μειώθηκε κατά 300.000. Η επίδραση αυτής στη δυτικογερμανική οικονομία δε θα διατηρούνταν για πολύ. Ήδη το 1992 η ανεργία άρχισε να αυξάνεται και δε θα μειωνόταν πριν το 1997, έπειτα από πέντε χρόνια πρωτοφανών επιπέδων ανεργίας σε όλη τη χώρα. Αντίθετα, η ανεργία στην ανατολή θα αυξανόταν δραματικά για περίπου μία δεκαετία μετά τη νομισματική ένωση και μεταξύ 1999 και 2003, θα άγγιζε διπλάσια επίπεδα σε σχέση με τη δυτική.

Unemployment Rate¹ in Western and Eastern Germany

In percent

¹ Seasonally adjusted monthly values.

Source: Federal Employment Agency; calculations by DIW Berlin.

© DIW Berlin

The unemployment rate is higher in eastern Germany than in the west, but it has fallen more sharply in the east than in the west in recent years.

Πηγή: DIW Berlin

Το γεγονός αυτό υπενθύμιζε πως περαιτέρω πρωτοβουλίες έπρεπε να παρθούν και σε αυτή την ανάγκη απαντούσε το Πρόγραμμα για την Επενδυτικότητα και την Εργασία και αυτό για την περαιτέρω Ανάπτυξη και την Απασχόληση. Το πρώτο δημιουργούσε ευνοϊκότερες συνθήκες για την ανάπτυξη της επενδυτικής δραστηριότητας (όπως αλλαγές στη φορολογία των επιχειρήσεων και κίνητρα για την ανάπτυξη των start-ups) και το δεύτερο στόχευε στη μείωση των εξόδων της αγοράς εργασίας και της δημόσιας δαπάνης. Παροχές όπως πληρωμένες διακοπές και άδειες περιορίστηκαν, τα μηνιαία γονεϊκά επιδόματα πάγωσαν όπως και οι μισθοί στο δημόσιο τομέα για μία διετία (Bastian 1998: 128). Αξίζει να σημειωθεί πως η προσπάθεια αυτή για μείωση του ρόλου του κράτους στην οικονομία, και η δημιουργία ευνοϊκότερου περιβάλλοντος για τις επιχειρήσεις αντανakλά μία από τις λίγες πτυχές της επανένωσης στις οποίες οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν απέδιδαν προτεραιότητα στις οικονομικές παρά στις κοινωνικές παραμέτρους. Η ανατολική Γερμανία από μία χώρα με περισσότερο από το μισό της εργατικό δυναμικό να απασχολείται, μετατράπηκε σε μια οικονομία με 1 στους 7 άνεργους (Lange/Pugh 1998: 18). Με δεδομένη τη διαφορά στα επίπεδα απασχόλησης στα παλιά και στα νέα κρατίδια και με το σύνταγμα της Γερμανίας να καλεί σε εξίσωση των όρων διαβίωσης στις διάφορες περιοχές της χώρας, η σύγκλιση δε θα μπορούσε να τεθεί σε τροχιά πραγματοποίησης χωρίς να θυσιαστούν κάποιες κοινωνικές παροχές, που αποθάρρυναν τους ανατολικογερμανούς από την αναζήτηση εργασίας.

Έλλειμμα στην παραγωγικότητα

Με το κοινό νόμισμα, η ανατολική Γερμανία δεν είχε τρόπο να ευθυγραμμίσει την παραγωγή της με αυτή της δυτικής Γερμανίας και για να διατηρήσει ένα μέρος της παραγωγής της θα έπρεπε να έχει άμεσα, μεγάλα παραγωγικά κέρδη. Στην ουσία, η απόδοση ανά εργαζόμενο αυξήθηκε μεταξύ 1991 και 1995 αλλά συνοδεύτηκε και από αύξηση της ανεργίας. Η παραγωγικότητα αυξήθηκε επειδή πολλές μη παραγωγικές επιχειρήσεις σταμάτησαν να λειτουργούν και για να καταστεί ομαλότερη αυτή η μετάβαση, χρησιμοποιήθηκαν διάφορα εργαλεία, όπως θέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου αλλά και δόθηκαν κίνητρα για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, στην περίοδο αμέσως μετά την επανένωση.

Με εξαίρεση την περίοδο 1994-1995, η ανεργία παρουσίαζε σταθερά ανοδική πορεία. Η παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο αυξανόταν με ταχύτερο ρυθμό από τη δύση, μειώνοντας το χάσμα στην παραγωγή αλλά αυτή η τάση εξασθένησε. Από το 2005 και μετά, η απασχόληση παρουσίασε και πάλι μία μικρή βελτίωση και η παραγωγικότητα αυξάνεται με λίγο μεγαλύτερους ρυθμούς από τη δυτική. Ανά εργαζόμενο (Brenke 2011, 10), η ανατολική Γερμανία πέτυχε να φτάσει στο 79% του δυτικού για το 2013 ενώ στην παραγωγικότητα ανά ώρα φθάνουν το 74% των δυτικών, μιας και οι τελευταίοι δουλεύουν κατά μέσο όρο περισσότερες ώρες από τους ανατολικούς.

Κατασκευαστικός Τομέας

Μετά τη μικρή μεταβατική περίοδο, ο κατασκευαστικός τομέας της ανατολικής Γερμανίας γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη και δημιούργησε πολλές θέσεις εργασίας. Αυτό συνέβη επειδή ο δημόσιος τομέας και οι κρατικές επιχειρήσεις θέλησαν να εκσυγχρονίσουν τις υποδομές τους αλλά και επειδή σε πολλούς επενδυτές δημιουργήθηκαν προσδοκίες για ταχεία σύγκλιση με τη δύση, οπότε αποφάσισαν να επενδύσουν. Οι προσδοκίες άρχισαν να διαψεύδονται στα μέσα της δεκαετίας του 1990 η δραστηριότητα άρχισε να κατρακυλά, κατάσταση που άλλαξε από το 2010 και μετά. Βεβαίως η άνθιση στον κατασκευαστικό τομέα δημιούργησε πολλές θέσεις εργασίας συμβάλλοντας παροδικά στην αύξηση της απασχόλησης, δημιουργώντας τότε 1.2 εκατομμύρια θέσεις εργασίας ενώ σήμερα υπάρχουν μόνο οι μισές από αυτές. (Brenke 2011, 11)

Ο τομέας των υπηρεσιών

Ο τομέας των υπηρεσιών γνώρισε επίσης μεγάλη ανάπτυξη γεγονός που μπορεί να θεωρηθεί αναμενόμενο δεδομένης της πολύ περιορισμένης παροχής καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών. Πολλές υπηρεσίες όπως οι μεταφορές, υλικοτεχνικές παροχές, υπηρεσίες εφοδιασμού, έρευνας και ανάπτυξης και άλλες, δεν παρέχονταν πια από τις κατασκευαστικές εταιρείες αλλά πέρασαν σε επιχειρήσεις του τομέα των υπηρεσιών,

όπως συνέβαινε και στη δύση. Επίσης, παρουσιάστηκαν ευκαιρίες σε νέους τομείς, άγνωστους μέχρι τότε ή που δεν ήταν τόσο διαδεδομένοι όσο στη δύση, όπως ο τομέας της διαφήμισης ή ο χρηματοπιστωτικός.

Σπουδαία άνοδο γνώρισε ο τουριστικός τομέας με τις διανυκτερεύσεις να παρουσιάζουν αύξηση της τάξης του 125% μεταξύ 1995 και 2012, τέσσερις φορές μεγαλύτερη από την αντίστοιχη δυτική επίδοση. Παρόλα αυτά η δημογραφική πτώση μείωσε τη ζήτηση που παρουσίαζε ο τοπικός πληθυσμός. Συνολικά, στον τομέα των υπηρεσιών, μεταξύ 1991 και 2013 δημιουργήθηκαν 700.000 θέσεις εργασίας (Brenke 2011, 11), ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων διπλασιάστηκε και έφτασε τους 670.000 και το ποσοστό τους στην ανατολή, τώρα στο 11,7% ξεπερνά αυτό της δυτικής Γερμανίας που βρίσκεται στο 10,9%.

Ο πληθυσμός γηράσκει και συρρικνώνεται⁴³

Παρότι η Νομισματική, Οικονομική και Κοινωνική Ένωση ήταν ένα λάθος από οικονομικής άποψης, από πολιτικής άποψης ήταν μια αναγκαιότητα και αυτό φαίνεται από τα συνθήματα που συνόδεψαν τις εκκλήσεις για ένωση: ‘εάν το δυτικογερμανικό μάρκο δεν έρθει σε εμάς, θα πάμε εμείς σε αυτό’ που σημαίνει πως ελλείψει αυτής της πρωτοβουλίας, η έξοδος που ακολούθησε το άνοιγμα των συνόρων, θα μπορούσε να ήταν ακόμη μεγαλύτερη με συνέπεια την περαιτέρω συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού.

Οι απώλειες λόγω μετανάστευσης περιορίστηκαν ακριβώς επειδή εν δυνάμει μετανάστες πίστεψαν πως η Ένωση θα οδηγούσε σε σημαντική οικονομική ανάκαμψη μετά από μία μεταβατική περίοδο. Άλλα δύο μικρότερα μεταναστευτικά επεισόδια έλαβαν χώρα, ένα στην αλλαγή της χιλιετίας και άλλο ένα μεταξύ 2005 και 2008 και θεωρείται μία

⁴³ Οι δημογραφικές αλλαγές επηρεάζουν την οικονομική δραστηριότητα, αφού ένας πληθυσμός που αυξάνεται θα σημειώσει αύξηση τη ζήτηση πχ για καταναλωτικά αγαθά (τα μη-εμπορεύσιμα) και υπηρεσίες και αντίστροφα, η ζήτησή τους θα μειωθεί με έναν πληθυσμό που συρρικνώνεται.

‘προκυκλική’ μεταναστευτική συμπεριφορά λόγω της γενικότερης ανόδου των οικονομικών επιδόσεων στη Γερμανία και των επαγγελματικών προοπτικών που διαγράφονταν στη δυτική Γερμανία (Brenke 2011, 7).

Εκτός από τη μετανάστευση, υπήρξε άλλη μία σοβαρή δημογραφική αλλαγή, αυτή της δραματικής μείωσης των γεννήσεων. Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά δεδομένα, μεταξύ 1990 και 1994 ο αριθμός των γεννήσεων μειώθηκε κατά το ήμισυ. Από τις 200.000 έφτασε να μετρά λιγότερες των 100.000. Αυτό συνέβη ως ένα βαθμό διότι οι γυναίκες αποφάσιζαν να τεκνοποιήσουν σε μεγαλύτερη ηλικία απ’ότι πριν, που η ΛΔΓ τους προσέφερε διάφορα προνόμια (πχ δικό τους διαμέρισμα). Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 διαφάνηκε μία αύξηση και σε κάθε γυναίκα αντιστοιχούν 1,4 παιδιά, χωρίς όμως να καταφέρνει να αγγίξει τα προ της επανένωσης επίπεδα γονιμότητας. Παρόμοια είναι τα επίπεδα γεννητικότητας στη δυτική Γερμανία. Σταθεροποιητικό αντίκτυπο στα δημογραφικά δεδομένα είχε η αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης που πλησίασε περισσότερο τα δυτικά δεδομένα.

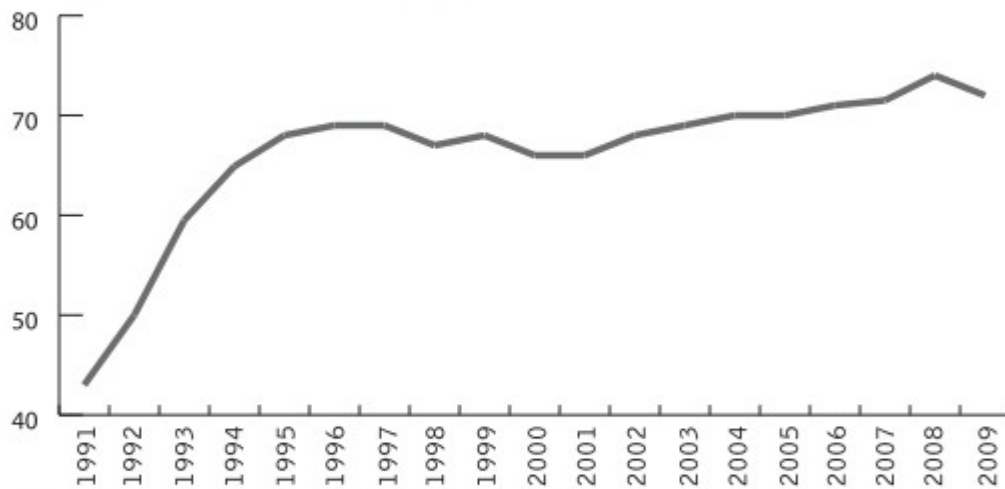
Με αυτές τις εξελίξεις, η ανατολικογερμανική κοινωνία φαίνεται πιο γηρασμένη συγκρινόμενη με τη δυτικογερμανική αφού οι νέοι αντιστοιχούν σε μικρότερο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού σε σχέση με τη δύση. Επιπλέον, η ήδη (πριν την επανένωση) αραιοκατοικημένη ανατολική Γερμανία έχει συνεχίσει αυτή την αρνητική τάση και το 2013, ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο στη δύση, αντιστοιχούσαν 265 κάτοικοι ενώ στην ανατολή μόλις 150 (Brenke 2011, 8). Με αυτές τις σοβαρές διαφορές οι στόχοι της γρήγορης σύγκλισης ήταν ανεδαφικοί και οι βασικές διαφορές των δύο περιοχών θα συνεχίσουν να υπάρχουν για τα επόμενα χρόνια και θα χαρακτηρίζονται από διαφορετική οικονομική ισχύ και παραγωγικότητα.

Οι συνθήκες διαβίωσης στα παλιά και στα νέο ομόσπονδα κρατίδια

Οι οικονομικοί δείκτες αποδεικνύουν πως τα ανατολικά κρατίδια έχουν κάνει ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός από το 1990 σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ, στους μισθούς, στην αποτελεσματικότητα του εργατικού δυναμικού, ακόμη και στα επίπεδα ανεργίας. Μεταξύ 2000 και 2009, το ΑΕΠ μεγεθύνθηκε κατά 19% στα ανατολικά

κρατίδια και κατά 16% στα δυτικά. Τη στιγμή της επανένωσης, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ανατολικής Γερμανίας αντιστοιχούσε στο 44% της δυτικής, ενώ το 2010 πια σχεδόν στα 3/4 αυτού.

GDP per capita in the new federal states in 1991–2009 as compared to GDP per capita in the old federal states (in %)

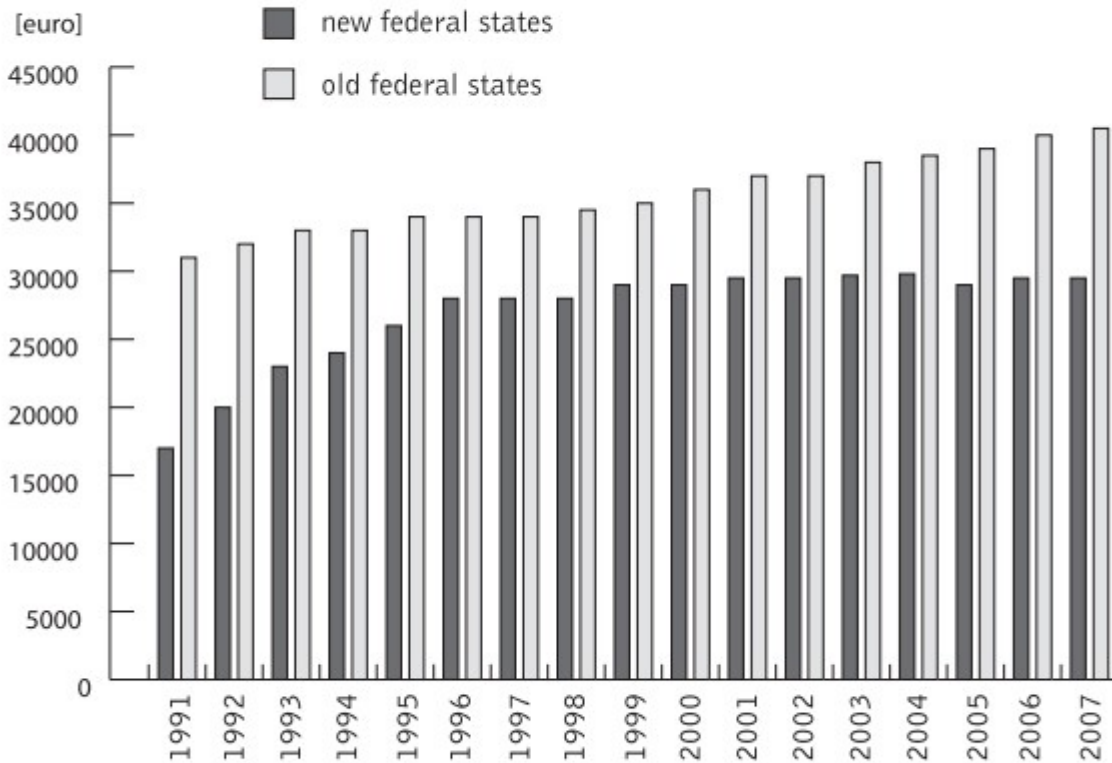
Source: German government's report on the unity of Germany of 2010

Παράλληλα, ο ρυθμός αύξησης των εξαγωγών⁴⁴ είναι μεγαλύτερος στα ανατολικά κρατίδια και αυτό επειδή η παραγωγή τους απευθύνεται κυρίως στην εγχώρια αγορά και η αποδοτικότητα της παραγωγής (δηλαδή η αποδοτικότερη χρήση των πόρων) φθάνει το 79% των δυτικών κρατιδίων. Το αντίστοιχο ποσοστό το 1989 έφθανε το 25%. Η διαφορά αυτή σε ένα βαθμό έχει να κάνει με την επιδότηση μη ανταγωνιστικών κλάδων στα ανατολικά κρατίδια αλλά και με τις διαφορές στους τομείς της κάθε οικονομίας και για να προσεγγίσει περισσότερο τα δυτικογερμανικά επίπεδα θα πρέπει να αλλάξει το προφίλ της οικονομίας της. Ενώ οι δυτικές εταιρείες έχουν παραρτήματα στην ανατολική Γερμανία, αυτά άπτονται περισσότερο της παραγωγής ενώ τα κέντρα έρευνας και ανάπτυξης τεχνολογίας βρίσκονται στα δυτικά κρατίδια και αυτό έχει ως άμεση συνέπεια τα κατά κεφαλήν εισοδήματα να είναι χαμηλότερα⁴⁵.

⁴⁴ Ως συνέπεια του σοκ προσαρμογής που δημιούργησε η νομισματική ένωση και οι υποχρεώσεις της κοινωνικής ένωσης, η ανατολική Γερμανία εξαρτώταν σε σημαντικό βαθμό από τα κεφάλαια που την κατέκλυαν μέσω διαφόρων οδών. Μεταξύ 1991 και 2011, η αξία των αγαθών που καταναλώθηκαν ήταν σταθερά υψηλότερη της αξίας των αγαθών που παρήχθησαν και μπορεί η ψαλίδα αυτή να μικραίνει, το 2011, η κατανάλωση ξεπερνούσε την παραγωγή κατά 8%. Από το 2005 το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών παρουσιάζει ελάχιστη μόνο μείωση, που σημαίνει ότι ακόμη η ανατολική Γερμανία εξαρτάται από αυτές τις μεταβιβάσεις.(Branke, 2011, 7)

⁴⁵ Παρατηρείται μια αύξηση του πλούτου ανά νοικοκυριό ωστόσο η διαφορά με τη δυτική Γερμανία παραμένει σημαντική

Average annual income per household (in euros)

Source: Federal Statistical Office

Μία σύγκριση του χρέους των ομόσπονδων κρατιδίων φανερώνει πως τα δυτικά κρατίδια είναι πιο χρεωμένα σε σχέση με τα ανατολικά και αυτό σε μεγάλο βαθμό απορρέει από το βάρος στον προϋπολογισμό που ανέλαβαν τα πρώτα για να εκσυγχρονίσουν τις δομές των δευτέρων [2009 Report by the The German Institute of Economic Research (DIW)]. Παρόλα αυτά, τα επίπεδα των μισθών και ευημερίας αποτυγχάνουν να προσεγγίσουν τα δυτικογερμανικά επίπεδα, όπως συμβαίνει και με τα επίπεδα ανεργίας⁴⁶ με αποτέλεσμα ο

⁴⁶ Σύμφωνα με δεδομένα του Ομοσπονδιακού Γραφείου Εργασίας, το Μάιο του 2010, στα ανατολικά κρατίδια η ανεργία έφτανε το 12,1% και στα δυτικά μόλις το 6.6%

αριθμός όσων λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα παραμένει σταθερός για αρκετά χρόνια στην ανατολική Γερμανία.

Μεγάλες αποκλίσεις παρατηρούνται και στην κατανομή του πλούτου αφού οι μέσες κατά κεφαλήν καθαρές αποταμιεύσεις το 2007 στη δυτική Γερμανία άγγιζαν τις 100.000 ενώ στην ανατολική μόλις τις 31.000 ευρώ (Frick/Grabka, 2009) και αυτό το χάσμα είναι πιο έντονο μεταξύ των ηλικιωμένων των δύο περιοχών.

Χρέος ανά νοικοκυριό και το κόστος διαβίωσης σε ανατολική και δυτική Γερμανία.

Οι δυτικοΓερμανοί έχουν την τάση να θεωρούν ότι το κόστος ζωής στην ανατολική Γερμανία είναι σημαντικά χαμηλότερο, αυτό όμως δεν αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα. Οι τιμές στην ανατολικά κρατίδια είναι περίπου 5.6% χαμηλότερες ενώ σε πολλά αγαπά οι τιμές είναι σχεδόν ίδιες (πχ ένα σιδηροδρομικό εισιτήριο, ένα αυτοκίνητο ή το κόστος των υπηρεσιών επικοινωνίας). Η αγορά κατοικίας, τα ενοίκια, η ιατρική κάλυψη, οι τεχνικές δουλειές κοστίζουν λιγότερο στην ανατολική Γερμανία αλλά κοστίζουν περισσότερο άλλες παροχές όπως αυτή του ηλεκτρισμού ή του φυσικού αερίου. Όμως, το χαμηλότερο κόστος ζωής, εν μέρει αντισταθμίζεται από το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο περιοχών. Το 2008 (Zawilska-Florezruk/Ciechanowicz 2011: 64) το μέσο ετήσιο ανά νοικοκυριό εισόδημα στην ανατολική Γερμανία (δηλαδή κατά μέσο όρο 3.500 ευρώ) ήταν κατά 16% χαμηλότερο από το αντίστοιχο δυτικό ταυτόχρονα όμως, το μέσο χρέος ανά νοικοκυριό είναι σταθερό και κειμένεται στα μισά του αντίστοιχου δυτικογερμανικού μεγέθους (για το 2007, 9.477 ευρώ στην ανατολική Γερμανία και 20.815 ευρώ στη δυτική Γερμανία). Ένας λόγος που εξηγεί αυτή την ανισομερή κατανομή χρεών, σχετίζεται με το υψηλότερο κόστος διαβίωσης στα παλιά ομόσπονδα κρατίδια, ιδίως τις υψηλότερες τιμές ακινήτων που αποτελεί και τον βασικό λόγο για τον οποίο κάποιος αποφασίζει να δανειστεί.

Με άλλα λόγια

Μπορεί σε έναν μεγάλο βαθμό το χάσμα μεταξύ των δύο οικονομιών έχει κλείσει (το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ανατολικής Γερμανίας έχει φτάσει στο 3/4 του δυτικογερμανικού) ωστόσο μετά από μια δυναμική αρχική φάση, η διαδικασία σύγκλισης φαίνεται στάσιμη. Αυτό συνέβη διότι τη ραγδαία άνθιση του κατασκευαστικού τομέα στα μέσα της δεκαετίας του 1990, ακολούθησε μία καθοδική πορεία που διήρκησε για περισσότερο από μία δεκαετία. Ο τομέας των υπηρεσιών, που στη ΛΔΓ ήταν πολύ περιορισμένος, έχει παρουσιάσει πολύ αξιόλογη επίδοση και ειδικότερα ο τομέας του τουρισμού συνεχίζει να επεκτείνεται και ο κατασκευαστικός τομέας έχει σημειώσει αξιόλογες επιδόσεις. Το πρόβλημα αφορά την παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο, που υστερεί σημαντικά σε σχέση με τη δυτική Γερμανία.

Για το μέλλον

Οι προσδοκίες το 1989 ήταν εξαιρετικά μεγαλεπήβολες, θεωρώντας ότι η ανατολική Γερμανία θα μπορούσε να επιτύχει άμεση σύγκλιση με μία από τις πιο ανταγωνιστικές οικονομίες παγκοσμίως αλλά η ανατολική Γερμανία είναι μια αραιοκατοικημένη περιοχή που έπρεπε να διασώσει τις επιχειρήσεις της (που θα παρείχαν θέσεις εργασίας) που με τη νομισματική ένωση άρχισαν να καταρρέουν. Ο τομέας αυτός στην ουσία έπρεπε να ξαναδημιουργηθεί εκ του μηδενός⁴⁷ και αυτή δεν είναι μία διαδικασία που απαιτεί λίγα μόνο χρόνια αλλά μπορεί να χρειαστεί και ολόκληρες γενιές. Σε κάθε περίπτωση ο αριθμός των μεγάλων επιχειρήσεων της ανατολικής Γερμανίας ή και των μικρομεσαίων με παρουσία στις διεθνείς αγορές είναι σημαντικά μικρότερος συγκρινόμενος με τον αντίστοιχο δυτικογερμανικό.

Η κατάσταση στην αγορά εργασίας μπορεί να παρουσιάζει κάποια σημάδια ανάκαμψης και αυτό είναι εξαιρετικά θετικό αφού μειώνει την εξάρτηση των νοικοκυριών από κοινωνικές μεταβιβάσεις, ωστόσο αυτό δε σημαίνει ότι οφείλεται απαραίτητα σε αύξηση

⁴⁷ Η νομισματική απόλαξη από την ανάγκη προστασίας της συναλλαγματικής ισοτιμίας της λιγότερο παραγωγικής οικονομίας της ΛΔΓ, όμως εν μία νυκτί, η χώρα πλημμύρισε με αγαθά από τη δύση. Η παράγωγή κατέρρευσε και η κατάσταση χειροτέρευσε με τις σημαντικές αυξήσεις των μισθών γεγονός που ενεργοποίησε του διαμορφωτές πολιτικής στις δύο χώρες να οικοδομήσουν άμεσα μία οικονομική βάση που θα μπορούσε στο μέλλον να αυτοσυντηρείται.

της απασχόλησης και μόνο. Έχει συντελεσθεί αύξηση, όμως ο αριθμός των κατοίκων της ανατολικής Γερμανίας έχει μειωθεί σημαντικά και έτσι η αύξηση της απασχόλησης είναι εν μέρει αποτέλεσμα αρνητικών εξελίξεων στα δημογραφικά δεδομένα.

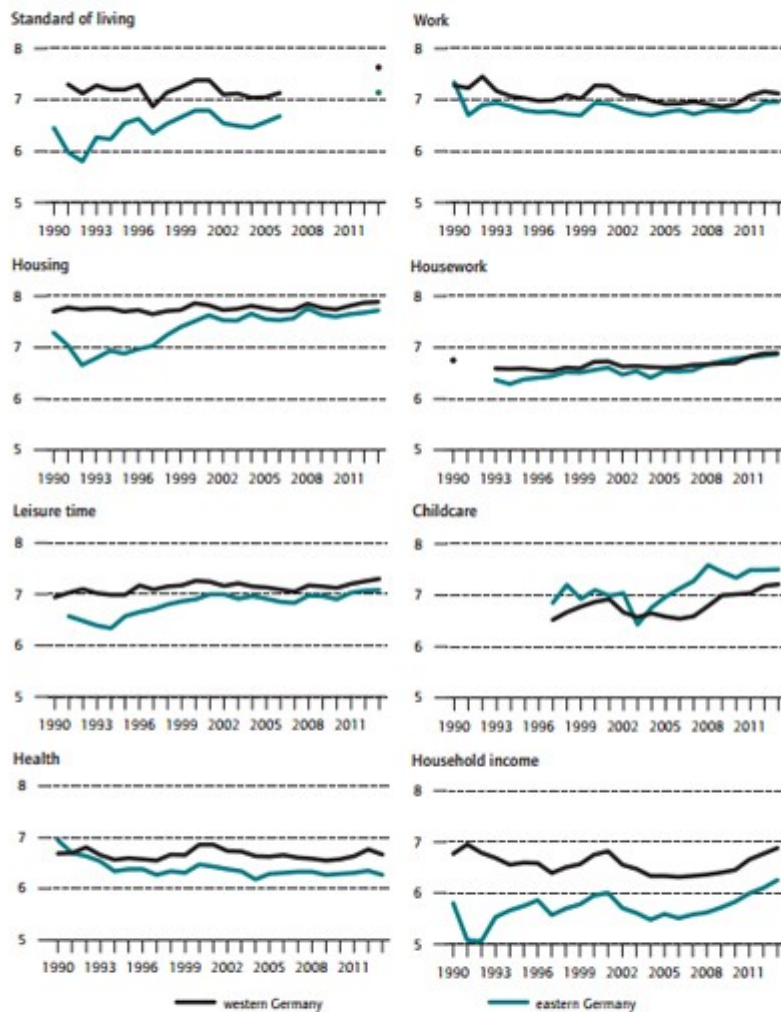
Σε ό,τι αφορά τα εισοδήματα, υπάρχει μεγαλύτερη σύγκλιση στα εισοδήματα από αυτήν που υπάρχει στην παραγωγικότητα αλλά ένα σημαντικό ποσοστό των εισοδημάτων βασίζεται ακόμη σε κοινωνικές μεταβιβάσεις. Τα εισοδήματα από αυτοαπασχόληση, από επενδύσεις και από μισθούς υστερούν σημαντικά ενώ το διαθέσιμο εισόδημα αντιστοιχεί περίπου στο 80% αυτού των δυτικοΓερμανών.

Ο φόρος αλληλεγγύης λήγει το 2019 και είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν θα ανανεωθεί αφού ο στόχος του που ήταν να εκσυγχρονίσει τις υποδομές έχει επιτευχθεί. Πρόκληση για τα επόμενα χρόνια αποτελεί η βελτίωση των δημογραφικών δεδομένων. Ο αριθμός των νέων σε ηλικία εργαζομένων έχει μειωθεί σημαντικά και για να μείνουν αυτοί ή να προσελκύσει και άλλους υψηλών δυνατοτήτων εργαζομένους η αγορά θα πρέπει να μπορεί να τους προσφέρει ελκυστικές θέσεις εργασίας με ανάλογες αποδοχές. Οι υψηλοί μισθοί ωστόσο θα πρέπει να συνδυαστούν με μεγαλύτερη παραγωγικότητα και αυτό απαιτεί ενέργειες εντάσεως καινοτομίας.

Συνθήκες διαβίωσης 25 χρόνια μετά την επανένωση.

Average Satisfaction with Various Areas of Life¹

Scale from 0 to 10

¹ Estimate corrected for repeat-survey effects. The basis of the estimated value for 2013 was a provisional weighting procedure (not including adults surveyed in the SOEP for the first time in 2013).
Source: SOEP v30; calculations by DIW Berlin.

Patterns of satisfaction with various areas of life differ in east and west.

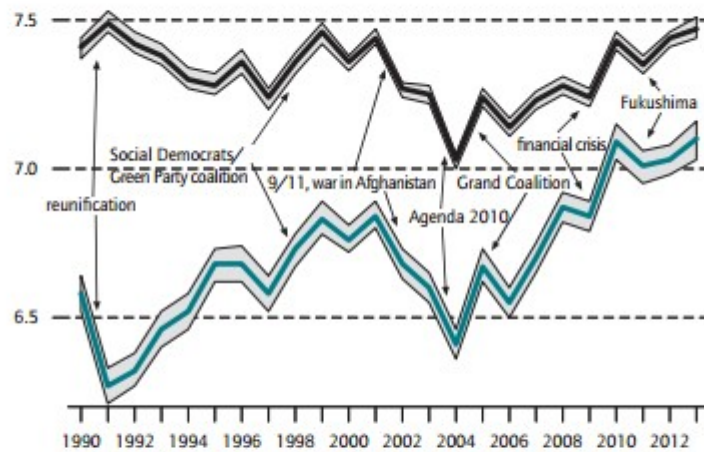
Φαίνεται πως η (υποκειμενική) ικανοποίηση στους διάφορους τομείς παρουσιάζει μια ετερογένεια στη Γερμανία τα τελευταία 25 χρόνια.

Έτσι, ενώ αναφορικά με τις συνθήκες διαβίωσης, το νοικοκυριό, τον ελεύθερο χρόνο και την εργασία η ικανοποίηση που αισθάνονται οι πολίτες στα δύο τμήματα της χώρας έχει συγκλίνει σημαντικά, δε συμβαίνει το ίδιο σχετικά με το οικογενειακό εισόδημα, την υγεία και τη ζωή στο σύνολό της που παραμένουν αισθητά χαμηλότερα για τους ανατολικογερμανούς. Τους προβληματίζει περισσότερο από τους συμπολίτες τους στη δυτική Γερμανία η οικονομική τους κατάσταση (ακόμη και σε περιόδους μεγαλύτερης οικονομικής ευφορίας)

Ο πιο κατάλληλος δείκτης για την (υποκειμενική) αποτίμηση των συνθηκών διαβίωσης των πολιτών, είναι η γενική ικανοποίηση με τη ζωή τους. Μετά την πτώση του τείχους αυτή παρουσίαζε απότομη πτώση για τους ανατολικογερμανούς αλλά παρουσίασε άνοδο στο υπόλοιπο της δεκαετίας του 1990. Με την αλλαγή της χιλιετίας, η διαδικασία σύγκλισης επιβραδύνθηκε και μόνο μετά το 2008 παρουσιάζεται και πάλι αξιοσημείωτη σύγκλιση. (Priem & Schupp, 2014, 4-5)

Average Life Satisfaction¹ in Germany

Scale from 0 to 10 with 95-percent confidence interval

¹ Estimate corrected for repeat-survey effects. The basis of the estimated value for 2013 was a provisional weighting procedure (not including adults surveyed in the SOEP for the first time in 2013). Source: SOEP v30; calculations by DIW Berlin.

© DIW Berlin

Historical events have an impact on life satisfaction.

Το ανατολικο-δυτικό χάσμα στην αξιολόγηση της υποκειμενικής ευημερίας, παρότι λιγότερο έντονο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν στο μέλλον, όταν για παράδειγμα αποφασιστεί αν θα ανανεωθούν ή όχι τα πακέτα βοήθειας προς τα ανατολικά κρατίδια.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου και η επανένωση των δύο Γερμανιών που συνεπέφερε, μετρούν πια σχεδόν ένα τέταρτο του αιώνα και η διαδικασία αποδείχθηκε πολύ πιο σύνθετη από το αναμενόμενο.

Οι Γερμανοί των δύο περιοχών φαίνεται πως 25 χρόνια μετά εξακολουθούν να έχουν διαφορετική πολιτική κουλτούρα -η οποία αποτυπώνεται και στην ψήφο τους- που πηγάζει από την κοινωνικοποίησή τους σε δύο διαφορετικά προ της επανένωσης οικονομικοπολιτικά συστήματα, αλλά αυτό επιδέχεται αλλαγών, που μπορούν να επέλθουν με την οικονομική ανάπτυξη στα ανατολικά κρατίδια που θα οδηγήσει σε εμπέδωση της οικονομικής σταθερότητας και θα στρέψει σιγά σιγά τον πληθυσμό των νεότερων γενεών (που θα κοινωνικοποιηθούν σε αυτό το κλίμα ευρωστίας) σε μεταύλιστικές αναζητήσεις. Η προσέλευση στις κάλπες είναι σταθερά χαμηλότερη στα νέα κρατίδια που δεν έχουν αναπτύξει δεσμούς ταύτισης με τα κόμματα, αφού γνώρισαν εν τοις πράγμασι το πολυκομματικό σύστημα μόλις το 1990 και οι ψηφοφόροι καταφεύγουν εντονότερα σε κόμματα των άκρων, που κεφαλαιοποιούν τη δυσαρέσκειά τους για τις συνθήκες διαβίωσης, με έντονη αυτή για την ανεργία.

Ωστόσο, παρότι και οι κάτοικοι των ανατολικών κρατιδίων και των δυτικών αισθάνονται Γερμανοί, δεν αισθάνονται πως αποτελούν ένα έθνος και αυτό δεν είναι παράλογο εφόσον τα περίπου σαράντα χρόνια για τα οποία διήρκεσε η διαίρεση ξεπερνούν κατά πολύ αυτά που μετρούν ως 'επανενωμένοι'. Η δαιμονοποίηση στην οποία είχαν προβεί τα καθεστώτα εκατέρωθεν του τείχους για τον 'απέναντι' δε μπορεί να εξαλειφθεί μονομιάς αλλά μπορεί να συμβεί με τις επόμενες γενιές που εξέλαβαν αυτή τη διάθεση σε μικρότερο βαθμό, ενώ οι διαφορές τους στην καθημερινή τους κουλτούρα (πχ ο τρόπος χαιρετισμού ή ο ορισμός της επιτυχίας διαφέρει) αποκρυσταλλώνουν αυτή την έννοια της διαφορετικότητας. Το γεγονός ότι οι μέθοδοι της πρώην ανατολικής

Γερμανίας σε ορισμένους τομείς μπορεί να αποτελούν πρότυπο για την επανενωμένη Γερμανία αλλά αυτό να αποσιωπάται, καταδεικνύει αυτό το ‘νοητό τείχος’ (mauer im korf) που εξακολουθεί να υπάρχει στις αντιλήψεις των ανθρώπων αλλά και πως η επανενωμένη Γερμανία προσιδιάζει στην πρώην ανατολική περισσότερο απ’όσο της επιτρέπει η μανιχαϊστική αυτή πρακτική στην οποία επιδόθηκε να παραδεχτεί.

Τέλος στον οικονομικό τομέα, τα ανατολικά κρατίδια έγιναν αποδέκτες πολύ μεγάλων ποσών (για τον εκσυγχρονισμό των υποδομών τους, κοινωνικά επιδόματα κτλ) και επέτυχαν αξιοσημείωτη σύγκλιση σε αρκετούς τομείς (πχ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ανατολικής Γερμανίας το 1990 κυμαίνονταν στο 44% της Δυτικής Γερμανίας ενώ σήμερα έχει φτάσει στο 75%, ο τομέας των υπηρεσιών έχει σημαντική παρουσία κ.α). Ωστόσο, η αποτίμηση του όλου εγχειρήματος έπεσε θύμα των ανεδραφικών προ της επανένωσης υποσχέσεων για εξίσωση των δύο οικονομιών. Ήταν εξαιρετικά υπερφίαλο να υπόσχεται κανείς άμεση σύγκλιση μιας αραιοκατοικημένης περιοχής που έπρεπε να διασώσει τις επιχειρήσεις της (εκ των οποίων ελάχιστες έχουν διεθνή παρουσία) με μία από τις πιο ανταγωνιστικές οικονομίες παγκοσμίως. Οι δημογραφικές εξελίξεις δεν είναι ιδιαίτερες ευοίωνες και τα ανατολικά κρατίδια θα πρέπει να εστιάσουν στην έρευνα και την καινοτομία ώστε να προσελκύσουν νέους ηλικιακά εργαζομένους, ιδιαίτερος τώρα, λίγα χρόνια πριν τη λήξη των πακέτων αλληλεγγύης που τα εισοδήματα συγκλίνουν βασιζόμενα σε μεγάλο βαθμό ακόμη σε κοινωνικές μεταβιβάσεις.

Τα 25 χρόνια επανενωμένης Γερμανίας, δεν αφήνουν περιθώρια για αυταπάτες. Η διαδικασία της σύγκλισης σε κάθε τομέα είναι χρονοβόρα και η περαιτέρω εναρμόνιση θα χρειαστεί περισσότερα χρόνια ‘επανένωσης’ απ’ότι διαίρεσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Almond, Gabriel & Verba, Sidney, 1963 *'The Civic Culture; Political Attitudes and Democracy in Five Nations.'* Princeton University Press, Princeton, New Jersey

Bastian, Jens. 1998: The Institutional Architecture of an Alliance for Jobs in East Germany's Economic Development since Unification: *Domestic and Global Aspects*, edited by Jens Hölscher and Anja Hochberg, 120-140. New York: St. Martin's Press

Beattie Andrew, 2007, 'Learning from the Germans? History and Memory in German and European Projects of Integration', *Portal: journal of multidisciplinary international studies*, vol. 4, no. 2

Beckers Sarah, 2007. Political Culture: Differences in East and West Germany (online) διαθέσιμο στην <http://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/bitstream/handle/1957/5830/Beckers.pdf?sequence=1> (Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2015)

Berth, Hendrik. & Wagner, Wolf. & Braehler, Elmar., 2005. *Kulturschock Deutschland*, Europäische Verlags Anstalt, Hamburg

Bickford, Andrew., 2009. Soldiers, 'Citizens and the State: East German Army Officers in Post-Unification Germany', in: *Comparative Studies in Society and History*, vol. 51,no. 2 Cambridge

Brenke , Karl., 2014, *Eastern Germany Still Playing Economic Catch-Up*, German Institute for Economic Research DIW Berlin Economic Bulletin (online) http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.491954.de/diw_econ_bull_2014-11-2.pdf (Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)

Christ, Peter & Neubauer, 1991. *Ralf, Kolonie im eigenen Land. Die Treuhand, Bonn und die Wirtschafts katastrophe der fünf Bundesländer*, Rowhlt Verlag, Berlin

Dalton, Russell J., 1994, Communists and Democrats: Democratic Attitudes in the Two Germanies, in: *British Journal of Political Science*, vol. 24, no. 4, 469-493

Donnelly, Sarah., 2012 "Sell or Slaughter": The Economic and Social Policies of German Reunification (online) διαθέσιμο στην http://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1548&context=cmc_theses(Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2015)

Frick, Joachim & Grabka, Markus., 2009 *Gestiegene Vermögensungleichheit in Deutschland*, German Institute for Economic Research, Berlin

Fulbrook Mary, 1999, *German National Identity after the Holocaust*, Polity, Cambridge

Fulbrook Mary, 2004 'Approaches to German contemporary history since 1945: politics and paradigms,' in: *Zeithistorische Forschungen* vol. 1, no.1, 31-50

Gabriel, Oscar W. 2000: Demokratische Einstellungen in einem Land ohne demokratische Traditionen? Die Unterstützung der Demokratie in den neuen Bundesländern im Ost-WestVergleich, in: *Falter, Jürgen W./Gabriel, Oscar W./Rattinger, Hans (eds.): Wirklich ein Volk? Die politischen Orientierungen von Ost- und Westdeutschen im Vergleich*, Opladen, 41-78

Inglehart, Ronald, 1977, *The silent revolution changing values and political styles among Western publics*. Princeton, NJ: Princeton Universe Press.

Inglehart, Ronald., 1989, *Kultureller Umbruch. Werteandel in der westlichen Welt*. Frankfurt/New York: Campus

Inglehart, Ronald, 2000 "Globalization and Postmodern Values." *Washington Quaterly*; Vol. 23 Issue 1, p215-228

Jagodzinski, Wolfgang/Kühnel, Steffen M., 1998: The Stability of the Meaning of Left and Right in Germany, 1976-90, in: Anderson, Christopher J./Zelle, Carsten (eds.): *Stability and Change in German Elections: How Electorates Merge, Converge or Collide*, Westport, Cct., 121- 151.

Koehler, Henning., 2002: *Deutschland auf dem Weg zu sich selbst. Eine Jahrhundertgeschichte*, Hohenheim Verlag, Stuttgart/Leipzig

Kohr, Heinz-Ulrich., 1993: Psychological Problems in the German Unification Paper presented at the Congress on the German Unification of the Korean Psychological Association, Seoul, June 11-12,

Lange, Thomas & Geoffrey, Pugh.,1998 *The Economics of German Unification*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited,

Lipset, Seymour M./Rokkan, Stein, 1967: Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction, in: Lipset, Seymour M./Rokkan, Stein (eds.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Persepctives*, New York, 1-64.

Maier, Jürgen (2003): *Political Culture in East and West Germany*. Bamberger Beiträge zur Politikwissenschaft Nr. vol.2, no.14

- Neller, Katja, 2000: DDR-Nostalgie? Analysen zur Identifikation der Ostdeutschen mit ihrer politischen Vergangenheit, zur ostdeutschen Identität und zur Ost-West-Stereotypisierung, in: Falter, Jürgen W./Gabriel, Oscar W./Rattinger, Hans (eds.): *Wirklich ein Volk? Die politischen Orientierungen von Ost- und Westdeutschen im Vergleich*, Opladen, 571-607
- Pappi, Franz Urban, 1990: Klassenstruktur und Wahlverhalten im sozialen Wandel, in: Kaase, Max/Klingemann, Hans-Dieter (eds.): *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1987*, Opladen, 15-30.
- Pätzold, Kurt., (ed.), *Verfolgung, Vertreibung, Vernichtung*, Reclam, Leipzig 1983
- Priem, Maximilian & Schupp Jürgen., 2014: *Everyone Happy - Living Standards in Germany 25 Years after Reunification*, DIW Economic Bulletin 11/2014
- Pritchard, Rosalind., 1999 *Reconstructing education: East German schools and universities after unification*, Oxford
- Ritter, Gerhart., 2011: *The Price of German Unity*. New York: Oxford University Press
- Roesler, Jörg., 1991: "The Rise and Fall of the Planned Economy in the German Democratic Republic, 1945-89." *Germany History* vol.9, no. 1
- Rohrschneider, Robert, 1999: *Learning Democracy: Democratic and Economic Values in Unified Germany*, Oxford.
- Schmitt, Karl, 1989: *Konfession und Wahlverhalten in der Bundesrepublik Deutschland*, Berlin. Statistisches Bundesamt (ed.), 2000: Datenreport 1999, Bonn.
- Schroeder, Klaus 2006: *Die veränderte Republik, Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit*, Munich
- Sodaro, Michael. "Comparative Politics; A Global Introduction." Published by McGraw-Hill, New York, 2004. Second Edition.
- Walz, Dieter/Brunner, Wolfram, 1997: Das Sein bestimmt das Bewusstsein. Oder: Warum sich die Ostdeutschen als Bürger 2. Klasse fühlen, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B51, 13-19.
- Westle, Bettina, 1994: Demokratie und Sozialismus: Politische Ordnungsvorstellungen im vereinigten Deutschland zwischen Ideologie, Protest und Nostalgie, in: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 46, 571-596.
- Wiesenthal, Helmut., 2003: *German unification and 'Model Germany': An adventure in institutional conservatism*, *West European Politics*, Vol. 26, No. 4, pp. 37-58

Zawilska-Florczuk, Marta & Ciechanowicz, Artur., 2011 *One Country, Two Societies? Germany twenty years after reunification*, Centre for Eastern Studies: Warsaw

Ziebarth, Nicolas & Wagner, Gert., 2013 *Top-down vs. Bottom-up: The Long-Term Impact of Government Ideology and Personal Experience on Values*. DIW Berlin Discussion Paper No. 1280

Άλλες Πηγές

The Globe and Mail- Divisions persist 25 years after the fall of the Berlin Wall

<http://www.theglobeandmail.com/news/world/divisions-persist-25-years-after-the-fall-of-the-berlin-wall/article21489971/> (Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)

WSJ- The fourth man. Who prompted the fall of the Berlin Wall?
<http://blogs.wsj.com/brussels/2014/11/05/the-fourth-man-who-prompted-the-fall-of-the-berlin-wall/> (Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)

Pravda - Is there still invisible Berlin Wall in Germany?

http://english.pravda.ru/world/europe/08-10-2012/122376-germany_berlin_wall-0/
(Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)

The Guardian - Divided Germany appears as year of war and wall anniversaries begins
<http://www.theguardian.com/world/2014/jan/02/german-division-berlin-wall-reunification-war-anniversaries> (Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)

NYT - 20 Years After Fall of Wall, Women of Former East Germany Thrive

http://www.nytimes.com/2010/10/06/world/europe/06iht-letter.html?_r=1 (Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)

The Guardian - East Germans are still different

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2010/sep/30/east-germany-angela-merkel>
(Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)

The Guardian - Pragmatism trumps ideology as Germany finds west isn't always best

<http://www.theguardian.com/world/2014/nov/03/thuringia-socialist-east-germany-influence-in-unified-germany> (Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)

Washington Post - The Berlin Wall fell 25 years ago but Germany is still divided

<http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/10/31/the-berlin-wall-fell-25-years-ago-but-germany-is-still-divided/> (Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2015)